

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Koncept lidského kapitálu v diskuzích o sociálních
nerovnostech**

Pavla Vyskočilová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program sociologie

Studijní obor sociologie

Bakalářská práce

**Koncept lidského kapitálu v diskuzích o sociálních
nerovnostech**

Pavla Vyskočilová

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Alena Pařízková, Ph.D.

Katedra sociologie

Západočeská univerzita v Plzni

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Historický vývoj pojmu a definice lidského kapitálu	2
1.2. Investice do lidského kapitálu: Gary Stanley Becker a Theodore William Schultz7	
1.2.1 Investice do vzdělání a odborné přípravy	8
1.2.2. Investice rodiny	10
1.2.3. Investice v zaměstnání.....	12
1.2.4. Ostatní investice	13
2. Vztah lidského kapitálu a sociálních nerovností	14
2.1. Sociální stratifikace aneb alokace do zaměstnanecké pozice	14
2.2. Vzdělanostní nerovnosti	16
2.3. Chudoba a diskriminace.....	18
2.4. Lidský kapitál ve formě lidského zdraví	19
3. Metodologie	21
3.1. Cíl a výzkumné otázky.....	21
3.2. Metodologie	21
4. Empirická část: Přehledová studie	24
4.1. Reflexe konceptu lidského kapitálu ve vybraných sociologicky vědních publikacích	24
4.1.1. Uchopení lidského kapitálu v rámci oblasti zkoumání sociálních nerovností	24
4.1.2. Metody a teorie zkoumání lidského kapitálu v rámci analyzovaných textů	26
4.1.3. Kritické zhodnocení konceptu lidského kapitálu v 21. století	28
4.2. Reflexe publikovaných poznatků z oblasti lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi	29
4.2.1. Vliv lidského kapitálu na mzdové nerovnosti	29
4.2.2. Vliv lidského kapitálu v migraci.....	34
4.2.3. Vliv sociálního a lidského kapitálu v sociálních nerovnostech	38
4.2.4. Vliv státní politiky a vzdělávacího systému na rozvoj lidského kapitálu	39
4.2.5. Lidský kapitál ve formě lidského zdraví.....	40
5. Závěr	42
6. Seznam použité literatury	44
7. Resumé	50

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016 .....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mé vedoucí práce, paní Mgr. Aleně Pařízkové, Ph. D., za cenné připomínky, odborné rady a konzultace, kterými mi přispěla k zpracování této bakalářské práce.

1. Úvod

Lidský kapitál představuje pojem, který nelze jednoznačně definovat. Není teoreticky a prakticky přesně specifikován. Existuje mnoho různých forem definic, které poskytují různé úhly pohledu na lidský kapitál. Ovšem všechny tyto různé podoby definic se v zásadě v jednom shodují a to v tom, že lidský kapitál je ukryván v podobě lidských znalostí, vědomostí, dovedností a schopností. Lidský kapitál představuje součást každého z nás, jen s tím rozdílem, že míra a kvalita kapitálu v každém z nás je jiná. Žijeme ve společnosti, která klade čím dál vyšší nároky na schopnosti a znalosti lidí. Pokud chce být člověk ve svém životě úspěšný, musí se naučit přizpůsobovat neustálým změnám. Musí neustále investovat mnoho času a úsilí k zdokonalování svého lidského kapitálu, jelikož jeho formování probíhá v rámci celoživotního vzdělání. Nositelé vysokého lidského kapitálu mají velké výhody. Mají vyšší vzdělání, prestižnější povolání, vysoké příjmy, což se podepisuje na lepší kvalitě celkového života a lidského zdraví.

Jak již bylo zmíněno, míra a kvalita lidského kapitálu je ve společnosti nerovnoměrně rozložena. Každému z nás není umožněno zdokonalovat svůj lidský kapitál, ať už v důsledku diskriminace, sociálního postavení, chudoby, věku, pohlaví nebo příslušnosti k určité etnické skupině. Jedná se o sociální nerovnosti, které na nás neustále působí a působit budou. Sociální nerovnosti u lidí s nízkým lidským kapitálem brzdí jejich budoucí rozvoj, naopak lidé již s kvalitně rozvinutým lidským kapitálem podporují a udržují sociální nerovnost. Lidský kapitál sehrává významnou roli v širokém spektru sociálních nerovností. Cílem této práce je vytvoření přehledové studie, která mapuje integraci dosavadního využívání konceptu lidského kapitálu a poznatků z oblasti zkoumání lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi.

Nyní bych ráda představila celkovou strukturu práce. Práce se skládá z teoretické části, metodologie a vlastní reflexe vybraných publikací ze sociálně vědních databází. Teoretická část práce je rozdělena do dvou kapitol. V první kapitole představuji obecné pojetí lidského kapitálu, jakým způsobem se v historii vyvíjel a jak s ním pracují představitelé Chicagské školy. Druhá kapitola propojuje lidský kapitál se sociálními nerovnostmi.

Má práce je pojata jako přehledová studie. V metodologické části popisuji cíl a výzkumné otázky. Následně se dostávám k popisu postupu, kterým jsem vybírala publikace z českých i zahraničních sociálně vědních databází pro analýzu lidského kapitálu v diskuzích o sociálních nerovnostech.

Poslední třetí empirická část práce je rozdělena do několika podkapitol, které se soustřeďují na určité druhy sociálních nerovností podléhajících vlivu lidského kapitálu. Představuji zde vlastní reflexi zanalyzovaných textů o poznacích způsobu pracování s lidským kapitálem v souvislosti se sociálními nerovnostmi, o proměnách těchto poznatků v čase a nakolik jsou dané poznatky důvěryhodné a empiricky podložené.

1.1. Historický vývoj pojmu a definice lidského kapitálu

Pojem „lidský kapitál“ je poměrně novým termínem, který se poprvé začal objevovat mezi 50 a 60. let 20. století. Důvodem je rozšiřování typologie pojmu kapitálu z ekonomické perspektivy i do jiných vědních oblastí, jako je například sociologie. Do šedesátých let 20. století se ekonomie primárně zaměřovala na kapitál fyzický (hmotné statky) a to, jak by investice do tohoto fyzického kapitálu zvýšily budoucí příjem. V šedesátých letech došlo ke zlomu a začalo se postupně analogicky uvažovat stejně i o investicích do vzdělání, které by přinesly budoucí příjem [Veselý 2006: 8]. Příčinou tohoto zlomu je změna celkového pohledu na vzdělání, protože do té doby bylo vzdělání vnímáno jako

společenská spotřeba. Pohled na vzdělání se posunul k názorům, že vzdělání vyprodukuje pracovníky, kteří jsou aktivem a jměním, jednoduše řečeno kapitálem společnosti, který lze různými způsoby investování do lidského kapitálu zvyšovat a zhodnocovat. Termín začal být hojně využíván v teoriích řízení lidských zdrojů a stává se velmi populárním a oblíbeným pojmem [Koubek 2009: 1]. Nicméně i nad veškerou svou oblíbenost byl pojem „lidský kapitál“ podroben silné kritice. Gary S. Becker zastával názor, že pojem lidský kapitál byl v 50. a 60. letech považován za ponižující, jelikož s lidmi zacházel jako se stroji. Ke vzdělání se přistupovalo pouze jako k investici, nikoli jako ke kulturní zkušenosti, což dle Beckera je bezcenné a krajně omezené [Becker 1994: 732].

Teorie lidského kapitálu i přes mnohé kritické zhodnocení zažívá v šedesátých letech boom, který sebou přináší jistou problematiku. Termín se stává natolik rozšířeným, že není jednoduché najít jednotnou a universální definici. Z toho důvodu je zajímavějším zaměřit se na historicky proměnlivé podoby lidského kapitálu.

První předpoklady pro vznik teorie lidského kapitálu se objevují již v 18. století v díle Adama Smithe „*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*“. Smith si uvědomil, že nelze na pracovní sílu pohlížet pouze z kvantitativního hlediska. Pracovní síla je pro něj největším bohatstvím. Měla by se měřit kvalitativně, protože členové společnosti jsou ti, kteří jsou nabytí dovednostmi a schopnostmi, které následně do práce vkládají a tvoří ji užitečnou. Dále si uvědomil, že veškeré tyto dovednosti a schopnosti, které lidé mají, musejí být nějakým způsobem získané prostřednictvím vzdělání, studia nebo vyučení, což představuje pro jednotlivce náklad, čili investici do lidského kapitálu. Investice je zásadním nástrojem k následnému rozvoji lidského kapitálu a

zvýšení produktivity práce, protože individuální schopnosti a znalosti lidí jsou hlavním aktivem [Smith 2011: 416-417]. Smithova teorie o důležitosti vzdělání a dovedností lidí avšak po delší dobu nebyla uznávána. Ekonomové nechápali pravou podstatu jeho myšlení. Drželi se předpokladu o dané a nerozšiřující se pracovní síle [Becker 1994: 732]. Až v 20. století byly jeho myšlenky systematicky začleňovány nejen do ekonomických prací [Keeley 2007: 28].

Zajímavým příkladem jak Smith dokázal uvažovat, je jeho srovnání člověka se strojem. Investice do sestrojení nákladného stroje, vede k očekávání, že bude v budoucnu navrácena ještě před opotřebením stroje ve formě vyššího zisku, než do stroje bylo vloženo. Stejně lze pohlížet na člověka, který investuje do vzdělání. Do vzdělání investuje mnoho času a úsilí, poté očekává navrácení investice v podobě vyššího zisku v lépe ohodnoceném zaměstnání. Návrát investice také musí přijít v adekvátním čase, protože délka lidského života je nejistá [Smith 2011: 114]. Celkově lze říci, že pro Smitha vzdělanější člověk je mnohem přínosnější než člověk méně vzdělaný. Vzdělanější zaměstnanec zvyšuje produktivitu práce stejně jako nákladnější a modernější stroj ve srovnání se zastaralejším modelem.

Pokračovatelem podobné filosofie, kterou zastával Adam Smith, byl John Stuart Mill. Rovněž považuje lidské schopnosti a dovednosti za ekonomicky přínosné, jelikož nástroje, které mohou produkovat práci, jsou fixně vtělené v lidských bytostech [Mill 1849: 57]. Mill sám nikdy konkrétně nepoužil pojem „lidský kapitál“, ale hovoří a vyzdvihuje lidské atributy či nástroje, které lze rozvíjet a zdokonalovat. V tomto případě zdůrazňuje vzdělání, čímž dochází k aktivnímu zvyšování lidských dovedností a znalostí. Lidské bytosti by měli obětovat náklady na vzdělání, protože dochází k zhodnocení osobnosti a zvýšení jejich produktivity, což je ekonomicky velmi přínosné pro práci, ale zároveň pro blaho jedinců [Tamtéž 1849: 469-479]. Začínající důraz v 18 a 19. století na důležitost lidských dovedností a znalostí a následného rozvoje těchto

lidských nástrojů, které napomáhají k vyšší produktivitě práce, je zajisté prvním stavebním kamenem pro vznik pojmu a teorie lidského kapitálu.

K plnému rozvinutí teorie lidského kapitálu dochází až ve 20. století. Největší zásluhy pro vznik teorie lidského kapitálu jsou připisovány představitelům Chicagské školy. Mezi nejvýznamnější patří tzv. otec teorie lidského kapitálu Gary S. Becker a dále Theodore W. Schultz, který jako první v roce 1961 použil pojem „lidský kapitál“ a rozpracoval průkopnický výzkum o vlivu investic do lidského kapitálu [Koubek 2009: 2].

Gary S. Becker poskytnul velmi rozpracovanou teorii lidského kapitálu, která je i nadále velmi aktuální v ekonomické i sociologické perspektivě. Dle Beckera se lidský kapitál skrývá ve „*Školeních, počítačových vzdělávacích kurzech, výdajích na zdravotní péči, přednáškách o ctnosti, přesnosti a poctivosti*“ [Becker 1993: 15]. Becker s lidským kapitálem pracoval především z mikroekonomické perspektivy. Lidský kapitál se tak stává druhem kapitálu, který dokáže dlouhodobě nebo trvale zlepšovat náš zdravotní stav, zvyšovat naše finanční příjmy a celkově zhodnocovat naši osobnost v průběhu života. Aby však lidský kapitál správně plnil funkci v našem životě, je velmi důležité do kapitálu investovat. Jedině investicí do vzdělání, výchovy, zdravotní péče a dalších forem zhodnocení naší osobnosti vede k nabytí lidského kapitálu [Tamtéž 1993: 16-17]. Zde leží podstata rozdílnosti lidského kapitálu v porovnání s kapitálem fyzickým či finančním, protože investice do lidského kapitálu, jsou nepřenositelné na jiného člověka. Je pouze na každém z nás, našich schopnostech, dovednostech a znalostech jak jej do budoucna zhodnotíme.

Druhým zmíněným autorem, který se významně přičinil k rozvinutí teorie lidského kapitálu, je T. W. Schultz. Ve své knize „Investing in People. The economics of population quality“ Schultz lidský kapitál vysvětluje jako „*lidské atributy, ať už získané nebo vrozené, ale rozšířené*

pomocí vhodných investic“ [Schultz 1981: 21]. Vzdělání a zdraví jedinců Schultz považoval za dvě nejdůležitější složky lidského kapitálu, do kterých je nutno investovat. Jen tak bude lidský kapitál schopen přispívat k produktivitě práce a podnikatelským schopnostem, dále také k tvorbě domácností, studentům v jejich vzdělání, migrantům k nalezení lepších pracovních příležitostí a následné integrace v cílové zemi [Tamtéž 1981: 11-12].

Koncem 20. století se vývoj teorie lidského kapitálu začíná čím dál více vzdalovat ekonomickému pojetí a mění směr zájmu spíše k sociálním oblastem, což je zásadním zlomem v celkovém vývoji teorie lidského kapitálu. Teorie zavedena G. S. Beckerem a T. W. Schultzem již v tomto ohledu není plně dostačující. Nyní je zapotřebí nového a komplexnějšího vymezení lidského kapitálu. Pokusila se o to „Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj“ (OECD), která přišla se studií, kde představuje, co vše by měl koncept lidského kapitálu zahrnovat. Lidský kapitál netkví pouze ve vzdělání, které vede k dosažení vyšších příjmů a vyšší ekonomické produktivitě. Lidé se vzdělávají celoživotně, ve všech fázích života. Lidé se učí v rámci rodiny, v péči o děti, ve školeních na pracovišti nebo neformálním učením v každodenním životě. Ve své povaze má tak lidský kapitál mnoho tváří. V první řadě zahrnuje základní dovednosti, jako je umět číst, psát a komunikovat [OECD 2001: 18]. V řadě druhé dovednosti širšího pojetí, jako je schopnost lidí učit se, motivovat se, dosahovat svých cílů nebo schopnosti vést lidi, pracovat v týmu či používat nejmodernější technologie [Tamtéž 2001: 19]. I to je forma lidského kapitálu, kterou lidé vlastní a nebyla až doposud zahrnuta do definic lidského kapitálu.

OECD poskytuje několik definic lidského kapitálu, na kterých lze příznačně poukázat na proměnlivost a neustále se rozšiřující koncept lidského kapitálu. První definice hovoří o lidském kapitálu jako o *„znalostech, které jedinec získává v průběhu svého života, užívá je k produkci statků, služeb a myšlenek v tržním či netržním prostředí“*

[OECD 1996: 22]. Druhá definice pojímá lidský kapitál jako „*znalosti, dovednosti, kompetence a další vlastnosti, vtělené v jednotlivcích, které jsou relevantní pro ekonomické aktivity*“ [OECD 1998: 9]. Třetí rozšířenější znění definice bere lidský kapitál jako „*znalosti, dovednosti, kompetence a další vlastnosti, vtělené v jednotlivcích, které usnadňují vytváření osobního pocitu pohody a zdraví, sociálního blaha a ekonomické prosperity*“ [OECD 2001: 18]. Z těchto tří definic je viditelná rozšiřující a měnící se podstata pohledu na lidský kapitál a právě z této třetí definice již vyplývá, že lidský kapitál nemusí mít jen bezprostřední produktivní funkci na trhu práce, ale může plnit produktivní funkci v rodinném či společenském životě. Další vznikající definice by již měly brát v úvahu nejen znalosti a dovednosti, ale také lidskou motivaci a osobní vlastnosti [Veselý 2006: 13]. Nejaktuálnější definice OECD, již zahrnuje veškeré atributy. V publikaci „*Human Capital (How what you know shapes your life)*“ uvádí, že lidský kapitál „*jsou dovednosti, znalosti, schopnosti a vlastnosti vtělené v jednotlivcích, které usnadňují tvorbu osobního, společenského a ekonomického blaha*“ [Keeley 2007: 29].

1.2. Investice do lidského kapitálu: Gary Stanley Becker a Theodore William Schultz

Hlavní úlohu v teorii lidského kapitálu sehrávají investice. Gary S. Becker a Theodore W. Schultz jsou první ekonomové, kteří se pokusili změřit návratnost investic do lidského kapitálu [Veselý 2006: 10]. Oba autoři při analýze investic do lidského kapitálu pracovali s myšlenkou, že lidský kapitál je ztělesněn v člověku a lze ho investicí zvyšovat. Nicméně lidské rozhodování o investici podléhá racionální volbě každého jednotlivce [Becker 1994: 732].

Předmětem teorie investic do lidského kapitálu jsou aktivity, které zvyšují zdroje nacházející se v každém z nás. Ty následně ovlivní budoucí peněžní i psychické příjmy. Tím, že se rozhodneme investovat, zdokonalujeme své dovednosti a zlepšujeme své lidské zdroje. Lidé

s vyšším vzděláním a kvalifikací dosahují vyšších výdělků a lepšího postavení na trhu práce [Kameníček 2012: 15-17].

1.2.1 Investice do vzdělání a odborné přípravy

Becker i Schultz považují investici do vzdělání a odborné přípravy za jednu z nejdůležitějších, jelikož vzdělání představuje prostředek k budoucímu zlepšení kvality populace a rozvoje země. Jednotlivci napomáhá k vyšším ziskům, firmám k vyšší produktivitě práce a společnosti k technologickému pokroku [Schultz 1981: 14]. Jedná se o výhodnou investici, která se člověku s velkou pravděpodobností vrátí, protože vzdělanější lidé mají vyšší zisk než lidé s nižším vzděláním. [Becker 1993: 17].

Obecně lze říci, že růst příjmů se stává úměrný dosaženému vzdělání a to vede ve společnosti k očekávání lidí budoucích vyšších výdělků, tudíž se neustále zvyšuje počet vysokoškolsky vzdělaných lidí. Dochází k příliš vzdělanému národu, v čemž Becker shledává problém. Pracovní trh se stává přesycený vysokoškolsky vzdělanými lidmi, vzniká vysoká konkurence mezi nimi, mzdy se snižují a již ne každý může mít jistotu návratnosti investice do vzdělání [Becker 1993: 17]. K stejnému závěru dochází i Schultz. Vzroste-li nadměrně kvalita (vzdělání) lidí ve společnosti, klesne poptávka po kvalifikovanosti [Schultz 1981: 20].

V 70. letech minulého století vysoké školy začaly zavádět školné. Na jednu stranu se situace klesající hodnoty vysokoškolského vzdělání postupně zlepšuje, protože vzdělání přestalo být dostupné pro každého, ale na stranu druhou vzrůstají investice do vzdělání. Vzniká tak faktor, který mnohým lidem znemožňuje investovat do vzdělání z finančních důvodů [Becker 1993: 17-18], což dle Schultze může brzdit ekonomický rozvoj zemí a nárůst kvality populace, poněvadž vzdělání je klíčem k lepšímu životu [Schultz 1961: 7]. Schultz tím nechce kritizovat zavedení školného a následného ztížení chudým investovat do vzdělání. Naopak sám tvrdí, že vzdělání nemůže být zdarma, lidé by ho nenasytně

konzumovali a zapříčinili nulovou návratnost investice do vzdělání [Schultz 1981: 40]. Chce tím ale vysvětlit, proč v rozvojových zemích, převládají lidé s nízkým lidským kapitálem a nemůže docházet k ekonomickému rozvoji.

Becker ve srovnání se Schultzem vliv investice do vzdělání analyzuje více v rámci dopadu na samotné jedince. Zajímal se o návratnost investice v různých úrovních vzdělání u mužů, žen, černochoů a ostatních skupin [Becker 1994: 733]. Becker při měření návratnosti investic do vzdělání dochází k závěru, že průměrná míra návratnosti investice do vzdělání není pro všechny skupiny stejná a to na základě různých faktorů, které sehrávají roli v tomto procesu. Hovoří o vlivu demografických aspektů, rasové příslušnosti nebo pohlaví. Například vyšší míru návratnosti investice má vysokoškolsky vzdělaný bílý městský muž, než černocho nebo bílý venkovan [Becker 1993: 18].

Co se týče pohlaví, Becker primárně rozebírá roli žen. Tradičně se od ženy s vyšší pravděpodobností očekává, že bude pracovat pouze na částečný úvazek či se stane po nějaké období úplně nepracovně činná, jelikož se v budoucnu bude separovat do domácnosti a starat se o své děti. Z tohoto důvodu ženy nemají takový zájem o investování do vzdělání a následného zlepšení lidského kapitálu. Stávají se pro trh práce neatraktivní a nízce ohodnocenou pracovní silou [Becker 1994: 734]. Nezájmem žen o vzdělání dochází k velmi nízkému zastoupení žen na vysokých školách. Pokud se, ale žena rozhodla investovat a vzdělávat se, vyhýbají se technickým oborům a preferují spíše obory humanitní. Výsledkem je stále přetrvávající nižší ohodnocení žen na trhu práce, protože humanitní obory nejsou dostatečně oceňovány. Návratnost investice ženy do vzdělání je tak silně ohrožena [Becker 1993: 18-20]. Avšak s nástupem emancipace, nárůstu rozvodovosti a rychlému rozvoji odvětví, kde v převážné většině jsou zaměstnány ženy, přichází změna, která vylepšuje pozice i výdělky žen v zaměstnání [Becker 1994: 734].

Schultz ve výzkumu o investicích do vzdělání spíše vyzdvihuje pozitivní účinek vzdělání lidí pro rozvoj ekonomických aspektů společnosti jako celku. Největší přínos pro společnost leží ve vzdělání dětí, do kterých investují rodiče [Schultz 1981: 15]. Vzdělání by mělo být umocňováno co v nejučtějším věku, jelikož jenom tak je možné vytěžit co nejvíce zisku ze vzdělání. Z toho důvodu dále Schultz podotýká věk jedinců. Tvrdí, že mladší lidé jsou ochotní více investovat do vzdělání a mají větší pravděpodobnost návratnosti investice, protože se stávají perspektivnější pro trh práce [Schultz 1961: 4]. Tento argument potvrzuje i Becker. Mladí lidé vykazují značně vyšší pružnost a motivaci investovat do vzdělání [Becker 1997: 55].

1.2.2. Investice rodiny

Rodina a rodinné zázemí má přímý vliv na rozvoj lidského kapitálu a budoucích investic do něj. Výchova dítěte rodiči již od útlého věku silně ovlivňuje jejich budoucí schopnost učit se a zapojovat se na trh práce [Becker 1993: 21]. Schultz v tomto ohledu vyzdvihuje hlavně roli matky, která má jistě nejsilnější přímý vliv na péči a výchovu dítěte [Schultz 1981: 22]. Pokud je péče a výchova dítěte pečlivá, dítě si do budoucna přináší důležitý soubor dovedností. Dále je důležité prostředí, ve kterém dítě žije, zda je rodina úplná nebo neúplná, chudá či bohatá. Svou roli sehrává i počet dětí v domácnosti.

Becker si všímá, že děti z neúplných nebo problémových rodin, kde oba rodiče mají nízké vzdělání, často zakončují svou vzdělávací dráhu základní školou a dále ve studiu nepokračují. Tím pádem nedochází k dostatečnému rozvoji lidského kapitálu a děti pokračují po vzoru svých rodičů. Jednoduše řečeno, nízký lidský kapitál je děděn od rodičů k jejich dětem. Dědičnost nízkého kapitálu způsobuje špatná finanční situace rodiny, nebo nedostatečná motivace ze strany rodičů [Becker 1993: 22].

Větší počet potomků v chudých nebo zemědělských rodinách značí též pokles investic do vzdělání. Schultz dochází k faktu, že zemědělské

rodiny mohou investovat do vzdělání svých dětí pouze v omezeném počtu, jelikož si nemohou dovolit, aby všechny děti odešli. Rodičům by nezbyla pracovní síla pro své zemědělství [Schultz 1961: 14]. Schultz zde opět odkazuje hlavně na možné ekonomické ztráty pro zemědělství. Nerozebírá jiné další fakty, které více početným rodinám neumožňují investovat do vzdělání dětí. Naopak Becker více pracuje se samotnými jedinci a poukazuje na finanční problém rodiny, který ztěžuje investování a následný dopad na rozvoj lidského kapitálu potomků. Rodiče musí náklady na vzdělání rozdělit mezi všechny děti a na každého připadá jen menší část obnosu a celkové studium se zkracuje nebo se rozhodnou plně investovat pouze do jednoho potomka a ostatním je studium odepřeno. U některých dětí z více početných rodin finance na vzdělání dokonce vůbec nevystačí [Becker 1993: 22-23]. Tyto děti jak již vyplývá, disponují velmi nízkým lidským kapitálem a na trhu práce se dostávají pouze k nízké ohodnoceným zaměstnáním.

Becker dále upozorňuje na rozdíly mezi bohatými a chudými rodinami. Bohatší rodiny si mohou dovolit dopřát svým dětem kvalitnější vzdělání, prestižnější školy, vést je k delšímu studiu a ovlivnit jejich budoucí výdělků. V chudých rodinách tomu tak samozřejmě není, rodiče si nemohou dovolit dítěti financovat prestižnější školu. V důsledku si tyto děti musejí velmi brzy hledat zaměstnání a studium opustit, ale existují možná řešení a pomoc ze strany státní podpory [Tamtéž 1993: 21-22]. Jak podotýká Schultz, výhody poskytnuty pro studenty ze strany státu mohou být ve formě různých studentských půjček a stipendií [Schultz 1961: 14]. Tím, že je studentům umožněno vzít si výhodnější půjčku, napomůže k delšímu studiu a zkvalitnění lidského kapitálu. Půjčka je však dluhem, který se musí v budoucnu splatit. Dluh představuje jisté riziko pro studenta, jelikož nemá jistotu v návratnosti této investice do vzdělání, kdyby studium nedokončil [Becker 1993: 23].

1.2.3. Investice v zaměstnání

„On the job training“ zahrnuje různá školení na pracovišti, stáže nebo přednášky, které vyžadují investice buď ze strany zaměstnance, nebo zaměstnavatele [Becker 1993: 30]. Becker i Schultz investování do zaměstnání považují za velmi důležité. Školením a tréninkem na pracovišti lidí dochází k zvyšování lidského kapitálu [Schultz 1961: 8]. Jakožto každá investice i tato vyžaduje určité náklady. Náklady v podobě vynaloženého času a úsilí učit se novým znalostem a dovednostem nebo náklady finančního charakteru pokud školící trénink nehradí zaměstnavatel. I přes všechny možné náklady, je velmi významné investovat. Jedinec získává lepší šanci pro zisk vyššího výdělku, ale i lepšího společenského ohodnocení [Becker 1993: 30-31].

Investice do „on the job training“ se neustále zvyšují, lidé už se této investice přestávají obávat. Schultz [1981: 35] tvrdí, že důvodem je prodlužující se délka života lidí a investice do zaměstnání se jim v budoucnu bude hodit. Nabytý lidský kapitál ve formě školení na pracovišti mohou uplatnit i v jiném zaměstnání a stávají se tak atraktivnější pro trh práce.

Becker investice do „on the job trainingu“ rozpracoval detailněji než Schultz. K plnému teoretickému uchopení investic do zaměstnání je zapotřebí rozdělovat mezi specifickým a všeobecným výcvikem. Všeobecný výcvik zahrnuje taková školení, která nejsou specifická pro dané zaměstnání a zaškolený jedinec může dané získané dovednosti uplatnit i v jiných zaměstnáních. Lidský kapitál se rozvíjí v širokém rozsahu. Tento druh investice si zaměstnanci hradí sami a to z důvodu rizikové návratnosti pro zaměstnavatele. Pokud by zaměstnanec po zaškolení odešel do jiné firmy, odchází i s investicí a zaměstnavatel má nulovou návratnost. Investovat do všeobecného výcviku je významné pro jedince, protože se mu v budoucnu vrátí, ať už ve firmě kde ho absolvoval nebo v jiné [Becker 1993: 34-39]. Specifickým výcvikem Becker myslí, takový výcvik, který zaměstnancům zvyšuje znalosti a dovednosti

nepřenositelné do jiného zaměstnání. Jedná se o zaškolení, která jsou specifická pro nějakou danou činnost nebo technologii a nelze je uplatňovat jinde. Specifické školení z velké části hradí zaměstnavatel, neboť investice se stává méně riziková [Tamtéž 1993: 40].

1.2.4. Ostatní investice

Podobně jako znalosti a dovednosti, lze investicemi zlepšovat jak fyzické tak psychické zdraví člověka. Do této kategorie můžeme zařadit investice do lékařských prohlídek, správné životosprávy, lepších pracovních i životních podmínek, které následně vedou ke zlepšení duševního a fyzického zdraví [Becker 1993: 54-55]. Schultz zdravotní stav populace považoval za významnou součást lidského kapitálu, jelikož vitalita a lepší zdraví, vede ke kvalitnější populaci a vyšší ekonomické prosperitě. Důkazy důležitosti investice do zdraví Schultz nalézá v dlouhověkosti lidí a tak delšímu času pro získání kvalifikace, navýšení ekonomicky aktivních let a produktivity práce [Schultz 1981: 14]. Becker dodává pozitivní funkci dobrého zdraví i pro osobní schopnosti lidí, kteří tak mohou být motivováni do dalších investic a zhodnocení lidského kapitálu [Becker 1997: 20].

Becker rozvíjí i další ideji o možnosti investování do lidského kapitálu prostřednictvím investováním času do hledání informací. Například o politickém dění ve společnosti, mzdách v podnicích, cenách služeb a produktů. Jedinec se stává všeobecně znalý. Dostává se do výhody oproti těm, kteří nejsou informovaní. Mohou leckde na čem ušetřit nebo najít zaměstnání, které je lépe ohodnocené [Becker 1993: 53-54].

2. Vztah lidského kapitálu a sociálních nerovností.

Míra lidského kapitálu mezi lidmi na základě investování je diametrálně odlišná a tato odlišnost se jistě podepisuje na vzniku a udržování sociálních nerovností ve společnosti. Souvislost mezi lidským kapitálem a sociálními nerovnostmi lze nalézt jak v sociální stratifikaci a následném rozvrstvení lidí do zaměstnaneckých pozic, tak v přístupu ke vzdělání, které může být ovlivněno chudobou nebo diskriminací jedinců. Nejnovějším a zároveň nejaktuálnějším faktorem se stává zdraví člověka. Stav lidského zdraví i investice do zdraví jsou ve společnosti odlišné. Výsledkem se stává nerovné postavení jedinců, kteří mají slabší zdravotní stav a nemají jak investovat do zlepšení svého zdravotního stavu či dokonce jejich zdravotní stav je nenávratně daný. Vznikají určité marginalizované skupiny hendikepovaných lidí, kteří nenacházejí uplatnění, nemohou rozvíjet svůj lidský kapitál a nemohou se vymanit silnému vlivu sociálních nerovností.

2.1. Sociální stratifikace aneb alokace do zaměstnanecké pozice

Alokace do zaměstnanecké pozice a získávání zaměstnaneckého statusu se stalo předmětem bádání mnoha sociologů. K průkopníkům, kteří začali, do popředí udávat vliv vzdělání čili lidského kapitálu na budoucí zaměstnaneckou pozici patří, Otis Dudley Duncan a Peter M. Blau.

Do 60. let 20. století, dle badatelů ve společnosti přetrvával mezigenerační přenos zaměstnaneckého statusu, přesněji řečeno z otce na syna [Katrňák 2011: 19]. Selekcce do lepšího či horší zaměstnanecké pozice byla dána společenským postavením celé rodiny. Jestliže měl otec prestižní zaměstnání, měl ho i syn, jestliže byl otec dělníkem, byl i syn dělníkem. Jedná se o sociální nerovnost z důvodu nemožné sociální mobility [Tamtéž 2011: 20]. Pokud měla dělnická rodina dostatek financí pro svého potomka, chtěla je vynaložit a podpořit tak jeho studium k rozvoji lidského kapitálu, proč by v budoucnu nemohl nabýt vyššího zaměstnaneckého statusu než jeho otec. Potomci z dělnických rodin

nemusejí být hned od narození odsouzeni k manuální práci. Duncan a Blau proto tuto hypotézu vyvrátí, netvrdí však, že by zde sociální původ nehrál žádnou roli, ale role vzdělání má vliv na vytváření zaměstnaneckého statusu silnější, jelikož klesá významnost askriptivních procesů jako například právě zmiňovaný rodinný původ. Vzdělání, které je nejdůležitějším ukazatelem dosažené míry lidského kapitálu se stává stěžejním faktorem k určování zaměstnaneckých pozic v rámci sociální stratifikace [Ganzeboom, Treiman, Ultee 1991: 284].

Kingsley Davis a Wilbert Moore se připojují k jednomu z mnoha autorů, kteří se pokusili vysvětlit sociální stratifikaci. Vytvořili funkcionalistickou perspektivu sociální stratifikace, na které lze příznačně ukázat, jak by se mohl v jejich pojetí lidský kapitál promítat do sociálních nerovností.

Základní funkcionalistická myšlenka sociální stratifikace spočívá ve funkčnosti a důležitosti určité role a činnosti ve společnosti jako celku. Tyto role a činnosti lze hierarchicky seřadit na základě funkční důležitosti. Ke každé roli a činnosti je přiřazena pozice, kterou jedinec ve společnosti zaujímá. Ve společnosti se tak vytváří pozice, které jsou důležitější než jiné a dostávají se na vrchol hierarchického žebříčku. Důležitější pozice představují náročnější trénink (investice ve formě vynaloženého času a úsilí, ušlého zisku a vlastních nákladů na vzdělání), který klade vyšší nároky na jedince ve společnosti, naopak jsou ale lépe oceněné a jedinci přináší výhody (lepší a jistější návratnost investice). [Davis a Moore 1944: 242-243]. Z výše uvedeného vyplývá, že predikce míry lidského kapitálu spočívá v pozici, kterou jedinec ve společnosti zaujímá. Pokud jedinec mohl a investoval do vzdělání, on the job trainingu a dosáhl dostatečné kvalifikace, dostává se do pozice více funkčně důležité pro společnost než jedinci bez kvalifikace.

V tomto momentu se stává funkcionální pojetí Davise a Moora silně problematické. Největším problémem dle Tumina je nejasné vymezení pozic, které jsou funkčně nejdůležitější. Zastává názor, že pro fungování společnosti jsou nezbytné i pozice s nízkou prestiží a oceněním [Tumin 1953: 388]. Tudíž pro fungování společnosti je důležité rovnoměrné rozvrstvení lidského kapitálu. Je zapotřebí jak vysoce kvalifikovaných, tak i méně kvalifikovaných jedinců. Kvalifikovanost a vzdělanost jedince jistě značí vysoce rozvinutý lidský kapitál, ovšem to neznamená, že jedinci s nižším lidským kapitálem jsou pro společnost méněcenní.

Davis a Moore dále konstatují, že zisk funkčně důležité a lépe oceněné pozice vyžaduje talent, který je ve společnosti omezený [Davis a Moore 1944: 244]. Toto tvrzení je také silně kritizováno. Nemůžeme přesně vědět, kolik talentovaných lidí existuje, jelikož sociální stratifikace vytváří bariéru pro motivaci a nábor talentů. Mnoho talentovaných lidí zůstává ukryto a nutně se nedostanou na funkčně nejdůležitější pozice. Další problém spočívá v tom, že Davis a Moore nenadefinovali, jaké jsou funkčně důležitější pozice. Tudíž nelze určit požadovaný talent k určité pozici [Tumin 1953: 389]. Z tohoto důvodu je velmi těžké změřit míru lidského kapitálu ve společnosti a označit ho za jediný faktor, který se podílí na rozvrstvení do zaměstnaneckých pozic.

2.2. Vzdělanostní nerovnosti

Míra dosaženého vzdělání je ve společnosti důležitá, ale může být ovlivněna různými vnějšími faktory. Dnes je to samotné nastavení vzdělávacího systému, které může značně ovlivnit dosažené vzdělání jedinců. Vzdělávací systém totiž dokáže vyselektovat studenty do budoucích lepších nebo horších zaměstnaneckých pozic. Nadané a talentované žáky škola více oceňuje. Napomáhá jim k udržování a zvyšování lidského kapitálu, který uplatní v pracovní kariéře. Naopak ty méně talentované škola podněcuje k tomu se učit, ale oni cítí, že jim k tomu chybí potřebné nadání. Vzdělávací systém tak opouští mnohem

dříve [Katrňák 2004: 22]. Následkem je méně rozvinutý lidský kapitál, méně prestižní zaměstnání a nezaměstnanost.

Pravdou je fakt, že škola selektuje ve prospěch výše a lépe postavených sociálních vrstev a děti z nižších vrstev jsou tak více hendikepovány. Jak tvrdí Bourdieu, škola vytváří, udržuje a ospravedlňuje sociální nerovnosti [Bourdieu, Passeron 1990: 8-9]. Bourdieu (1998) se tento fakt snaží vysvětlit na popisu Maxwellova démona. Maxwell popsal zákon, ve kterém se třídí částice teplé a rychlé do nádržky s teplou vodou, čímž teplota stoupá. Studené a pomalé částice posílá do nádržky se studenou vodou, díky čemuž teplota klesá. Škola dělá to samé. Potomky vyšších vrstev oceňuje, mohou déle studovat, rozvíjet lidský kapitál a dosáhnout přinejmenším stejné pozice jako jejich rodiče. Děti z nižších vrstev naopak podhodnocuje. V procesu vzdělávání zjišťují, že nemají schopnosti k tomu vykonávat prestižnější povolání, nemá cenu nadále investovat do lidského kapitálu a spíše se ubírají cestou k dělnické profesi [Bourdieu 1998: 28]. Nikdy a nikde nebylo potvrzeno, že by děti z nižších vrstev měli méně nadání než děti z vyšších vrstev, problém je v tom, že škola dle svých standardů označuje tyto děti jako bez talentu, schopností a dostatečné píle [Katrňák 2004: 24] a tím pádem nejsou schopni dostatečně rozvinout lidský kapitál.

Vliv vzdělávacího systému na budoucí kariéru a kvalitu lidského kapitálu je značný. Ve společnosti, existuje nespočet jedinců, kteří by chtěli dosáhnout vysoké kvalifikace, ale z důvodu pochybností o jejich kvalitách ze strany vzdělávacího systému to vzdávají a pouští se směrem nižšího odporu, kde snadno uplatní i nízce rozvinutý lidský kapitál. Motivace méně nadaných studentů ze strany vzdělávacího systému je slabá, avšak není jediným aspektem ovlivňující dosaženou míru lidského kapitálu.

2.3. Chudoba a diskriminace

Chudoba může být a je dalším rizikovým faktorem při rozvíjení lidského kapitálu a zároveň výsledkem extrémní nerovnosti mezi bohatými a chudými lidmi. Chudoba ovlivňuje a podporuje široké spektrum sociálních nerovností. Podepisuje se v nerovném přístupu ke vzdělání, na trhu práce, v diskriminaci lidí, na jejich životních podmínkách a následně i zdraví [Mareš 1999: 39-44]. Bez financí lze jen těžko investovat do rozvoje lidského kapitálu a vypracovat se v kvalifikovaného člena společnosti. Jedinec tak v chudobě přetrvává celý život a dědí se z generace na generaci.

Keller upozorňuje na nově vznikající sociální riziko. Má na mysli kvalifikované jedince, kteří investovali do vzdělání, ať už ze svých úspor nebo vypůjčených, ale nedostali se na pozici lépe ohodnoceného zaměstnání či dokonce zůstali nezaměstnaní [Keller 2010: 146]. Feřtřová a Temelová diskutují příčinu nezaměstnanosti či zaměstnanosti vysokoškolsky vzdělaných jedinců na pozicích, které neodpovídají jejich kvalifikaci z důvodu vysoké koncentrace vysokoškolsky vzdělaných lidí do velkoměst [Feřtřová, Temelová 2011: 706]. Dochází tak k lokálnímu přesycení trhu práce a snížení šancí pro zhodnocení lidského kapitálu. Následkem možné chudoby i kvalifikovaných pracovníků tkví v nenavrácené investici do vzdělání.

Jednou z nejrizikovějších skupin v návratnosti investice do vzdělání jsou ženy. Obecně, vzdělání je pro ženy důležitější při získávání dobrého zaměstnání než u mužů, protože se mnohem hůře dostávají na stejně vysoké pozice jako muži [Ganzeboom, Treiman 2000: 139-140]. Investice do vzdělání a zvýšení kvality lidského kapitálu je pro ženy ztrátové, jelikož návratnost investice je velmi nejistá. Ženy jsou na trhu práce vnímány jako riziková skupina, neboť hrozí přerušení kariéry mateřstvím. Stávají se méně žádanými kandidáty pro prestižní pozice, které vyžadují časovou flexibilitu [Pfeiferová 2008: 184]. Ženy jsou soustřeďovány do hůře placených profesí i přes jejich kvalifikovanost [Čermáková 1997:

395]. Jestliže se žena dostane do tíživé situace a zůstane na vše sama, je silně ohrožena nezaměstnaností a velmi omezenou produktivitou pro trh práce [Pfeiferová 2008: 186]. Diskriminací na trhu práce se dostává do chudoby, protože nedošlo k možnosti návratnosti investice do vzdělání.

Na trhu práce nejsou diskriminovány pouze ženy, ale i menšinové a etnické skupiny. Zaměstnavatel může odmítnout přijetí černocha, který má stejnou kvalifikaci a stejně kvalitní lidský kapitál jako běloch. Znehodnocuje tak jeho schopnosti a efektivnost [Becker 1971: 16]. Zaměstnavatelé často jednají dle svých dojmů a stereotypů. Následně vzniká diskriminace etnických skupin, která ztěžuje návratnost investice do lidského kapitálu. V nejhorších případech to může vést k dlouhodobé nezaměstnanosti a následné chudobě.

2.4. Lidský kapitál ve formě lidského zdraví

Otázkou zdraví jako zdroje lidského kapitálu se detailně zabýval Becker (1993), Schultz (1961), Mirowsky a Ross (2003) a mnoho dalších. Lidský kapitál chápaný jako lidské zdraví se stává problematický v momentu uvědomění si, že je ve společnosti nerovnoměrně rozložen [Pechholdová 2011: 1]. Schultz zdraví pojímá za stejně funkční složku lidského kapitálu jako vzdělání. Tím, že je zdraví jedinců nerovnoměrně rozloženo, může ovlivňovat budoucí příjmy, kvalitu populace a ekonomický růst zemí stejně jako nerovnoměrně rozložené vzdělání. [Schultz 1961: 4]. Z toho důvodu Schultz považuje investici do vzdělání za ekonomicky významnou pro celou společnost nejen pro samotného jedince.

Becker, Mirowsky a Ross ve svých pracích dávají do souvislosti také zdraví a vzdělání, jen s tím rozdílem, že se zdravím a vzděláním pracují jako se vzájemně ovlivňujícími proměnnými. Investovat do vzdělání a vzdělávat se pomáhá lidem získat lepší zaměstnání a zvýšit příjmy, což logicky ovlivňuje i kvalitu jejich zdraví. Vzdělaní lidé se průměrně dožívají vyššího věku, jelikož se zajímají o sportovní aktivity,

výživu a zdravotní styl [Mirowsky, Ross 2003: 1, 54]. Vzdělání a prestižnější povolání jedincům dovolí více investovat do lepší stravy, která přinese sílu, vytrvalost, vyšší efektivitu v zaměstnání, což se promítá do celkové duševní pohody [Becker 1993: 54-55]. Z hlediska subjektivního hodnocení lidí, lidé s vyšším vzděláním své zdraví pociťují pozitivněji než lidé s nižším vzděláním, kteří cítí, že se dožijí nižšího věku [Mirowsky, Ross 2003: 54]. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že více rozvinutý lidský kapitál, který se skrývá ve vzdělanosti lidí, vede k lepšímu zdraví a delšímu dožití čili nabytí ještě vyššího lidského kapitálu i ve formě zdraví, což potvrzuje i publikace OECD [OECD 1998: 66].

Vzdělání ale není jedinou proměnnou, která může ovlivnit zdraví jedince. Například nezaměstnaní lidé nebo lidé s nízkými příjmy jsou nejvíce znevýhodněni ve svém zdravotním stavu. Nemají dostatečné prostředky k utváření a udržování svého zdraví v důsledku nižších příjmů. Příjmy jsou dalším ovlivňujícím faktorem. Následný stres a strach z nedostatku peněz je dalším determinantem, který zhoršuje zdraví. Tito lidé, spíše upřednostní vynaložit finance k zaplacení účtů a obživě, než k zlepšování svého zdraví [Tamtéž 2003: 28-30]. Lidé nezaměstnaní a s nízkými příjmy často mají i nižší vzdělání a tudíž nepříliš rozvinutý lidský kapitál.

Proměnných, které ovlivňují kvalitu zdraví, jistě existuje mnohem více, ale z výše uvedeného již teď je viditelné, že všechny proměnné jsou spolu propojené. Jedna na druhou navazují a vzájemně se ovlivňují. Dostáváme tak komplex sociálních nerovností ovlivňující lidský kapitál ukrytý v lidském zdraví.

3. Metodologie

3.1. Cíl a výzkumné otázky

Cílem této přehledové studie je integrace dosavadního využívání konceptu lidského kapitálu a poznatků z oblasti zkoumání lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi.

- Co zjistily dosavadní studie o vztahu nerovností a lidského kapitálu?
- Na kolik je využíváný koncept lidského kapitálu kompletní, propracovaný a empiricky podložený?
- K jakému zásadnímu posunu došlo v konceptu lidského kapitálu a jeho vlivu na sociální nerovnosti?
- Je současný koncept lidského kapitálu odlišný od konceptu z minulosti?

3.2. Metodologie

V mé práci se primárně zabývám publikacemi, které byly vydány v době 80. let až po současnost. Vybírané publikace musí vždy pojednávat o lidském kapitálu a to v souvislosti se sociálními nerovnostmi dle etnicity, věku a pohlaví, dále nerovnostmi související s příjmem, vzděláním a rodinným zázemím. Chci zahrnout i poměrně novou oblast zkoumání lidského kapitálu, která se zabývá zdravím jedince a následného vzniku nerovností.

Zaměřila jsem se na publikace, které jsou publikovány v sociologicky vědních databázích. Stanovené kritérium pro hledání vhodných publikací bude vyhledání všech publikací, které pojednávají o lidském kapitálu ve spojitosti se sociálními nerovnostmi a totéž platí i pro výběr zahraničních publikací. Články dále musí být vydány od roku 1980

až do roku 2016. Dále při mém výběru rozhoduje dostupnost článku a jeho možnost stažení nebo nahlédnutí bez poplatku.

V českém prostředí vyhledávám v databázích Sociologického časopisu, Naše společnost a Sociální studia. Nelze opomenout české autory, kteří publikují i ve slovenských časopisech, proto zahrnuji do výběru i slovenský sociologický časopis Sociológia. Ze zahraničních databází pracuji s Web of Science. Díky zadání klíčových slov „human capital, social inequality“, mi Web of Science poskytuje přehled všech zahraničních časopisů a v nich publikací, které se tímto tématem zabývají.

Jelikož mi databáze Web of Science předložila velmi velké množství publikací z různých časopisů pojednávající o mém tématu, pokračuji dále ve výběru na základě impact faktoru, čímž nepřeborné množství článku zúžím. Zaměřila jsem se na sociologicky vědní časopisy, které mají nejvyšší, střední a nejnižší impact faktor za rok 2014. Za rok 2014 bylo impaktováno 142 sociologicky vědních časopisů. Těchto 142 sociologicky vědních časopisů jsem rozdělila na 3 části, abych následně mohla vybrat první 2 po sobě jdoucí nejvíce, středně a nejméně impaktované časopisy. V tomto momentu se mi zkomplikoval výběr dvou po sobě jdoucích časopisů z každé kategorie. Některé časopisy, které měly být použity do mého výběru, neobsahovaly žádnou odbornou publikaci pojednávající o lidském kapitálu a sociálních nerovnostech. Zvolila jsem si tedy metodu postupného vybírání dvou časopisů z každé kategorie. Časopis, který obsahoval minimálně alespoň jednu publikaci pojednávající o lidském kapitálu a sociálních nerovnostech, byl zařazen do mého výběru. Do závěrečného výběru, bylo tedy vybráno 6 sociologicky vědních časopisů: American Sociological Review, Social Forces, City and Community, Journal of Sociology, Society, Sociologija-Sociologija.

Pro rešerši mám k dispozici 8 českých a 31 zahraničních relevantních odborných publikací. V analýze textů jsem se zaměřila na to,

jak autoři s konceptem lidského kapitálu pracují, zda ho využívají pro empirický výzkum nebo diskuzi k danému tématu. Dále se zaměřuji, na koho autoři navazují, jak samotný koncept lidského kapitálu uchopují a k jakým výsledkům docházejí.

Při této analýze publikací jsem objevila publikace, které dostatečně nepojednávali o lidském kapitálu a sociálních nerovnostech. Řešili toto téma opravdu jen okrajově, a tudíž jsem je ze svého výběru vyřadila. Jedná se o 2 české publikace a 5 zahraničních. Konečný celkový počet pro přehledovou studii je 6 českých a 26 zahraničních publikací.

4. Empirická část: Přehledová studie

4.1. Reflexe konceptu lidského kapitálu ve vybraných sociologicky vědních publikacích

Sociologická terminologie již od útlého vzniku sociologie jako vědy, aktivně prozkoumává a studuje velké téma „sociální nerovnosti“. Z toho důvodu, sociologové neustále hledají nové proměnné, které by dokázaly vysvětlit přetrvávající sociální nerovnosti ve všech společnostech. Od 60. let minulého století se jednou z velmi zásadních proměnných stává lidský kapitál. Z analyzovaných publikací, které se staly předmětem této přehledové studie, celkově vyplývá, že v sociologii lidský kapitál opravdu sehrává ústřední roli při výzkumu rozmanitého spektra sociálních nerovností. Měření úrovně lidského kapitálu indikuje rozsah vzdělanosti jednotlivců ve společnosti a to je velmi důležitým faktorem při výzkumu sociálních nerovností. Jelikož se dnešní sociologové snaží do svých výzkumů zahrnout všechny možné ovlivňující proměnné, je úroveň lidského kapitálu neoddelitelnou součástí.

4.1.1. Uchopení lidského kapitálu v rámci oblasti zkoumání sociálních nerovností

Lidský kapitál je autory uchopován v rámci několika tematických oblastí. Nejčteněji diskutovaným a velmi rozsáhlým tématem v českém i zahraničním prostředí jsou mzdové nerovnosti vznikající u mužů, žen a mezi mužem a ženou [Mueller, Kuruvilla, Iverson 1994, Kay, Hagan 1998, Hašková 2000, McCall 2000, Valentová 2004, Formánková 2010, Budig, Hodges 2010, Killewald 2012], mezi kvalifikovaným a nekvalifikovaným jedincem [Sakamoto 1988, Harris 1996, Kaufman 2002, Mouw, Kalleberg 2010], nebo mezi rasou a různými etnickými skupinami [Tomaskovic-Devey 1993, Beggs 1995, Grodsky, Pager 2001, Wawrosz, Heissler 2013]. Širokou rozsáhlostí tématu mzdových nerovností, dokládá publikace se specifickým zaměřením na využití lidského kapitálu ve formální a neformální dobrovolnické práci [Wilson, Musick 1997]. Tento článek se svým zaměřením dosti vymyká ostatním publikacím

v tomto tematickém okruhu, ale ve výsledcích lze hovořit o rasových a mzdových nerovnostech, které ovlivňují dobrovolnickou práci. Lidský kapitál je v těchto publikacích uchopen, jako vysvětlující nebo alespoň z části vysvětlující proměnná prohlubující mzdové a rasové nerovnosti.

Druhým nejvíce diskutovaným tématem je migrace, avšak toto téma se objevuje pouze v zahraničních publikacích s výjimkou jedné české publikace, která se zajímá o migraci mezi regiony v České Republice [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011]. Nízké zastoupení publikací pojímající o migraci v českém prostředí jistě značí neaktuálnosti tématu migrace v ČR, což se díky současné situaci jistě v průběhu dalších let změní. Zahraniční publikace lidský kapitál uchopují ve výzkumu migrace několika způsoby. Zda míra lidského kapitálu zvyšuje migraci a odliv mozků [Kanaiaupuni 2000, Florida 2003, Menshikov 2011, Menshikov, Vanags, Volkova 2013, Ornstein 2015], zda lidský kapitál migrantů je zhodnocen nebo znehodnocen v cílové zemi [Sanders, Nee 1996, Ho, Alcorso 2004] nebo jakou funkci sehrává etnická enkláva při rozvoji a zhodnocení lidského kapitálu [Sanders, Nee 1987, Zhou, Logan 1989].

Ostatní publikace jsou tematicky různorodé a méně rozšířené. Lidský kapitál je autory uchopován buď z hlediska funkčnosti v rámci teorie sociálního kapitálu [Teachman, Paasch, Carver 1997, Horák a Horáková 2015]. Další autoři lidský kapitál uchopují a diskutují spíše z hlediska využití lidského kapitálu populací státem, který změnami ve státní politice, školním financováním nebo vládními programy dokáže hodnotu lidského kapitálu proměňovat v čase [Zhou, Tuma, Moen 1996, Ornstein 2010]. Následující autor uchopuje lidský kapitál jako nástroj politické moci v oblasti zkoumání lidského zdraví [Kenny 2015]. Myšlenka o zdraví člověka jako jisté formy lidského kapitálu pochází již z Chicagské školy a její aktualita v současné době vysoce stoupá, však v souboru analyzovaných textů se otázka zdraví objevila pouze v jedné publikaci.

Uchopení lidského kapitálu v analyzovaných publikacích pojednávajících o lidském kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi je značně různorodé, jak díky široké škále sociálních nerovností, ve kterých lidský kapitál sehrává pozitivní i negativní funkci, tak díky množství způsobů, kterými lze k těmto tématům přistupovat.

4.1.2. Metody a teorie zkoumání lidského kapitálu v rámci analyzovaných textů

Analyzované publikace jsou vedeny dvojím směrem. Převažující část publikací pracuje s lidským kapitálem v empirickém výzkumu. Ostatní zbylé publikace, které nerozpracovávají žádný vlastní výzkum a rozbor dat jsou neseny v kontextu diskuse. Zde si autoři stanovují cíl, který diskutují a komparují s výsledky jiných dokončených výzkumů nebo se zaměřují na diskusi různých teoretických východisek teorie lidského kapitálu. Publikace ve formě diskuse více pracují a navazují na již zavedené teorie lidského kapitálu z minulosti, přičemž převažuje využití Beckerovo teorie lidského kapitálu. V publikacích je pracováno i s jinými teoretickými koncepty lidského kapitálu, například od Jacoba Mincera, Alfreda Marshala či Adama Smitha, avšak jejich využití slouží k pouhému doplnění dominující teorie lidského kapitálu Garyho Beckera. Zajímavým faktem je, že autoři vůbec nepracují s koncepcí lidského kapitálu v pojetí Theodora Schultze, který se jistě významně podílel na rozvinutí teorie. Lidský kapitál je, ale i tak bezpochyby empiricky podloženou proměnnou ve výzkumu sociálních nerovností, jelikož je opakovaně využíván v diskusích a výzkumech ve vybraných sociologicky vědních publikacích.

Autoři využívající lidský kapitál jako měřicí proměnnou pro vzdělání jedinců v empirickém výzkumu, své výzkumy směřují kvantitativní metodou analýzy sebraných dat. Materiál pro své analýzy získávají buď svým vlastním sběrem dat skrze dotazníkové šetření, kterým dostávají potřebný reprezentativní vzorek. Výjimečně pro sběr dat bylo využito „focus group“ rozhovorů [Florida 2003] a případové studie [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011]. V publikacích dominuje užívání již sebraných

dat z longitudinálních panelových populačních průzkumů či ze sčítání lidu, kdy jsou data očištěna dle potřeby výzkumu. Pracují vždy s jedním velkým vzorkem dat z určité geografické lokality, až na dvě výjimky kvantitativní komparace více národních a populačních vzorků dat [Sanders, Nee 1996, Budig, Hodges 2010]. Následně autoři vytváří jednotlivé regresivní analýzy, kde zkoumají vliv lidského kapitálu na jiné stanovené proměnné. K takovýmto nejčastějším proměnným, které se objevují, v každém kvantitativně směřovaném výzkumu patří věk, pohlaví a povolání. Stanovení dalších proměnných avšak vždy podléhá danému tématu výzkumu. Například výzkumy zaměřené na mzdové nerovnosti musí hlavně vědět výši platu, aby mohly analyzovat vliv lidského kapitálu na mzdové nerovnosti. Dále výzkumy orientované na rasové nerovnosti potřebují pro analýzu znát etnickou příslušnost nebo ve výzkumech migrace původ jedince.

Co se týče teoretického uchopení těchto kvantitativně orientovaných publikací, nenalezneme zde žádné hloubkové rozpracování či navázání na teorii lidského kapitálu. Autoři operacionalizují a definují proměnnou lidského kapitálu dle vzorů jiných výzkumů, o kterých diskutují ve své publikaci. Pokud se ale propracujeme ke zdrojům diskutovaných výzkumů, od kterých autoři definici lidského kapitálu přejímají, je opět ve značném dominujícím zastoupení využití teorie lidského kapitálu od Garyho Beckera.

Dalším důležitým zjištěním, je že publikace ve formě empirického výzkumu jsou publikovány v časopisech „American Sociological Review a Social Forces“ s nejvyšším impact faktorem. Odborné sociologické časopisy „City and Community a Journal of Sociology“ se středním impact faktorem kombinují publikace jako diskuze i empirické výzkumy. Nižší impact faktorem disponují časopisy „Society a Filosofija - Sociologija“, zde jsou publikace pouze diskusního charakteru. České sociologicky vědní časopisy obsahují malé množství publikací pojednávacích o lidském kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi, tudíž není možné žádné

konkrétní rozdělení časopisů dle metod, které autoři využívají. Jen celkově lze konstatovat, že v českém prostředí se objevují publikace jak ve formě diskuze, tak empirického výzkumu.

4.1.3. Kritické zhodnocení konceptu lidského kapitálu v 21. století

Ať už vezmeme v úvahu analyzované publikace vydané ve 20. či 21. století, jasně vyplývá, že v minulé i současné době se stále nejvíce odkazuje na zavedenou Beckerovu teorii lidského kapitálu. Autoři se nijak významně nepodílejí na vyvíjení nové teorie lidského kapitálu. Koncept lidského kapitálu v publikacích se tak v zásadě neliší od konceptu z minulosti. V praxi dochází pouze ke komparaci dosažených výsledků s výsledky z minulosti na základě zavedených teorií, což se jeví v dnešní době do značné míry jako problematické.

Někteří autoři publikací z 21. století postupně začínají na tuto problematiku poukazovat. V žádném případě nechtějí zpochybňovat Beckerovu práci. Je dobrým základním stavebním kamenem pro teorii lidského kapitálu. Kritika směřuje spíše k samotným autorům, kteří i v 21. století přejímají teorii lidského kapitálu pouze od Beckera. Dopouští se tak chybného uchopení lidského kapitálu pouze v jakémsi výseku a ne v jeho celkové komplexnosti, jelikož již dnes z aktuálnější literatury, například z publikací OECD víme o lidském kapitálu mnohem více než Becker. Wawrosz a Heissler (2013) upozorňují na fakt, že Becker míru lidského kapitálu jedince přičítá jeho racionální volbě investovat do lidského kapitálu z hlediska dlouhodobých cílů. Dnes jsou aktéři schopni racionálního uvažování pouze v omezené míře a může se stát, že někteří lidé preferují krátkodobé cíle na úkor těch dlouhodobých. V tomto momentu se Beckerovo pojetí stává v praxi jen těžko uplatnitelné, ale i přesto autoři neustále pracují a navazují na Beckera a dopouští se chyb.

Další kritika upozorňuje na problematické uvažování o lidském kapitálu jako pouhém měřítku dosaženého vzdělání. Opomíjí se tak další rysy lidského kapitálu, například vysoce rozvinuté osobní schopnosti

člověka [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011: 780], na které ostatně poukazoval i sám Becker. Sociologové doposud nedokázali zjistit konečné variace podob lidského kapitálu, protože se prozatím nedokázali plně odpoutat od zavedených teorií lidského kapitálu z minulosti [Wilson, Musick 1997: 698], ale to neznamena, že výzkumníci tak mohou využívat pouze okleštěnou formu lidského kapitálu.

4.2. Reflexe publikovaných poznatků z oblasti lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi

V podkapitole 4.1.1 jsem již nastínila, v jakých tematických oblastech autoři ve svých publikacích pracují s konceptem lidského kapitálu v rámci výzkumu sociálních nerovností. Touto kapitolou se nyní přesouvám k reflexi poznatků a výsledků z analyzovaných publikací v těchto konkrétních tematických oblastech zkoumání. Základní argumentační linkou je zda autoři ve výsledcích rozdílný lidský kapitál uvádějí jako zdroj či důsledek sociálních nerovností.

4.2.1. Vliv lidského kapitálu na mzdové nerovnosti

Teorie lidského kapitálu považuje vzdělání a pracovní zkušenosti za dvě nejdůležitější složky lidského kapitálu. Aby mohlo docházet k pozitivnímu narůstání těchto dvou složek, je nezbytně nutné do nich investovat, následně se vzdělávat a kvalifikovat. Dosažená úroveň vzdělání a pracovních zkušeností se tak stává zásadním prediktorem pro přiřazování pracovníků k určitým pracovním pozicím [Kaufman 2002: 548]. Problematické avšak je, že průměrná dosažená úroveň vzdělání a pracovních zkušeností se neustále zvyšuje [Mouw, Kalleberg 2010: 404]. Investice do lidského kapitálu je tak opravdu velmi důležitá, jelikož kvalifikovaní lidé s vysokou mírou lidského kapitálu dokážou lépe reagovat na změny, kterým podléhá pracovní trh, rychleji se adaptují a učí novým technologiím. Naopak nekvalifikovaná pracovní síla zůstává uzavřena na hůře placených místech [Tamtéž 2010: 404-405]. Vlastnit vysoce rozvinutý lidský kapitál je jediný způsob jak se stát atraktivním a

vhodným kandidátem pro lépe placená pracovní místa [Sakamoto 1988: 88-90].

Z výše uvedeného vyplývá, že rozdílná míra lidského kapitálu poskytuje vysvětlení, proč dochází k prohlubování mzdových nerovností ve společnosti. Toto vysvětlení, ale není zcela úplné. Mzdové nerovnosti, nemohou být plně vysvětleny a měřeny pouze ukazatelem lidského kapitálu v podobě vzdělání a pracovních zkušeností, jelikož samotná individuální míra lidského kapitálu je ovlivňována dalšími různými faktory [Sakamoto 1988: 105, Hašková 2000: 443]. Do výzkumu mzdových nerovností je zapotřebí zahrnout další faktory jako je věk, pohlaví, rodinný stav a rasa, které ovlivňují samotnou míru lidského kapitálu [Mouw, Kalleberg 2010: 405]. Dále je také důležité zvážit, že rozvoj lidského kapitálu může podléhat i výši motivace jedince, jeho osobní flexibilitě a adaptabilitě [Horák a Horáková 2015: 455].

Otázka pohlaví a lidského kapitálu je ve výzkumu mzdových nerovností zásadní. Dosavadní poznatky poskytují možné vysvětlení dosažené rozdílné míry či rozdílného ohodnocení lidského kapitálu mezi mužem a ženou na základě genderové segregace pracovního trhu, normativního uvažování o ženách a mužích [Hašková 2000, Killewald 2012] a panujících stereotypech o vyloženě ženské a mužské pracovní pozici [Kay, Hagan 1998].

Obecně platí, že ženy jsou na poli pracovního trhu znevýhodňovány nižšími platy, nižším postavením, nižší prestižností a více podléhají nezaměstnanosti z důvodu očekávané budoucí přerušené pracovní kariéry mateřstvím [Hašková 2000: 441-442]. Zájem o investici do lidského kapitálu u žen se rapidně snižuje, jelikož se investice pro ně stává velmi riziková. Míra lidského kapitálu je následně důsledkem pohlaví ovlivňována a stává se zdrojem mzdových nerovností mezi mužem a ženou. Avšak normativním očekáváním nepodléhají pouze ženy, ale i muži. Od muže se očekává, že jeho primární zájem směřuje k

budování si kariéry a zhoštění se role živitele. Pokud se muž normativnímu očekávání vymyká, je vystaven možné diskriminaci ze strany zaměstnavatelů a podléhá vyššímu riziku nižšího výdělku než muži svobodní a bezdětní. Výsledky z této oblasti zkoumání účinek otcovství na nižší výdělky potvrzují [Killewald 2012: 133], což není v zásadě nijak zvláštním zjištěním. Zásadním zjištěním, je ale rozdílný účinek lidského kapitálu v situaci žen a mužů. Vysoce rozvinutý lidský kapitál u mužů jako otců pečující o dítě, dokáže nižší výdělky do značné míry eliminovat [Tamtéž 2012: 96]. V případě mužů se zájem o investici do lidského kapitálu nesnižuje jako u žen, jelikož je méně riziková. Mzdové nerovnosti mezi muži pečující o rodiny není způsoben pouze rozdílným lidským kapitálem, ale převážně panujícím normativním očekáváním o mužích, které může lidský kapitál znehodnotit.

Dnes, ambiciózní ženy neúspěšnost na trhu práce čím dál častěji řeší odkladem mateřství. Uvědomují si, že mateřská dovolená negativně ovlivňuje kvalitu jejich získaného lidského kapitálu, následně zhoršené úspěšnosti na trhu práce a minimální šance návratnosti investice do lidského kapitálu [Formánková 2010: 80]. Pokud, je žena bezdětná, má celkově více možností k rozvoji lidského kapitálu [Valentová 2004: 64]. Může své úsilí směřovat na vzdělání, pracovní zkušenosti a budování kariéry, jelikož vysoké příjmy a perspektivní zaměstnání vyžaduje vysoce rozvinutý lidský kapitál a silné kariérní nasazení [Kay, Hagan 1998: 729]. To ovšem neznamena, že vysoce rozvinutým lidským kapitálem disponují pouze bezdětné ženy. Vysokou míru lidského kapitálu vlastní i ženy s dětmi. Kvalifikovaná a zkušená žena, která si před mateřstvím dokázala vybudovat profesní kariéru, má při opětovném návratu na trh práce vyšší šance na úspěch [Budig, Hodges 2010: 709; Harris 1996: 417]. Jsou nadále schopné, najít si dostatečně finančně oceněné zaměstnání a ovlivnit návratnost minulé investice do lidského kapitálu [Harris 1996: 410].

Vliv emancipace a příchod moderní doby ženám celkově napomohlo přenést se přes panující stereotyp o ženě jako pečovatelce a rizikové investici do lidského kapitálu na úkor rodinných povinností. Ženy dnes dosahují vysokoškolského vzdělání ve velmi hojném počtu. Kvalita a míra lidského kapitálu u mužů a žen je již v porovnatelném měřítku. Na základě teorie lidského kapitálu, by tak měly být mzdové nerovnosti na ústupu, jelikož muži i ženy disponují vysoce rozvinutým lidským kapitálem a mají stejné šance na úspěch. Avšak opak je pravdou. Žena i přes značnou míru profesionality a vysokého lidského kapitálu vydělá méně na stejné pozici, než muž disponující stejně rozvinutým lidským kapitálem. Muži jsou stále zvýhodňováni ve prospěch lidského kapitálu v porovnání se ženami [Mueller, Kuruvilla, Iverson 1994: 560]. Příčinou je přetrvávající genderová stratifikace a panující stereotyp o vyloženě mužských a ženských pracovních pozicích. Pokud žena pracuje v průmyslově-technickém odvětví nebo i například v právnícké sféře, které se detailně věnuje text od Kay a Hagan (1998), může se s velkou pravděpodobností stát, že nebude úspěšná. Důvodem proč jsou ženy v právnictví často neúspěšné, je ztížená možnost vybudovat si dostatečnou praxi a dobré jméno. Ženy jako právničky hůře shánějí klienty a důležité kontakty, protože pro tuto práci jsou preferováni muži, kteří více investují do kariéry [Kay, Hagan 1998: 729]. Ženy tak spíše preferují humanitní obory typu sociální práce, zdravotnictví a humanitní vědy obecně [Valenová 2004: 66]. Tyto obory na trhu práce, ale představují méně atraktivity a zároveň nižší výdělky. Z tohoto důvodu jsou ženy stále koncentrovány do zaměstnání s nižším výdělkem a podléhají mzdovým nerovnostem i přes vysoký lidský kapitál [McCall 2000: 234-235].

Jak se postupně odkrývá rozsáhlá problematika odrazování žen s vysoce rozvinutým lidským kapitálem, dochází k zjištění, že se tato problematika široce podepisuje na dalších sociálních procesech, jako například v migraci, které se budu detailněji věnovat v další podkapitole. Jelikož se ženy snaží dostatečně rozvíjet svůj lidský kapitál, kterým

mohou konkurovat mužům na trhu práce, očekávají za to zlepšení své finanční situace. Pokud se tak nestane, nastává chvíle rozhodnutí, zda z této země uniknout a migrovat za lepšími pracovními podmínkami. Výsledky výzkumu Kanaiaupuni (2000) potvrzují neustále zvyšující se procento migrujících žen s vysoce rozvinutým lidským kapitálem [Kanaiaupuni 2000: 1314].

Nyní již lidský kapitál není jediným zdrojem mzdových nerovností mezi mužem a ženou. Hlavním zdrojem je přetrvávající genderová stratifikace na trhu práce a obecný stereotyp o mužích jako vhodnějších na určité pracovní pozice.

Souvislost mezi lidským kapitálem a etnickou příslušností je další zásadní řešenou otázkou ve výzkumu prohlubujících se mzdových nerovnostech. V analyzovaných publikacích dochází k závěru, že rasa a etnická příslušnost jedince dokáže do značné míry omezovat rozvoj lidského kapitálu ve vzdělávacím systému a pracovních zkušenostech na základě statistické diskriminace [Kaufman 2002: 548, Wawrosz, Heissler 2013], historické diskriminace [Tomaskovic-Devey 1993: 46], což odráží mzdové nerovnosti mezi bělochy a nebělochy [Beggs 1995: 615]. Jak již bylo zmíněno výše, lidský kapitál je klíčový pro získání odpovídajícího pracovního místa, protože trh práce je efektivně tříděn na základě úměrnosti lidského kapitálu a pracovní pozice [Tomaskovic-Devey 1993: 45]. Výše lidského kapitálu pomáhá určovat, zda jedinec odpovídá požadavkům zaměstnavatele. K určitému pracovnímu místu vzniká tzv. „pracovní fronta“, která segreguje uchazeče dle jeho vhodnosti nebo nevhodnosti dosažené míry lidského kapitálu. Rasa v tomto případě sehrává důležitou roli, protože mnoho zaměstnavatelů upřednostňuje vysoce kvalifikované bělochy z důvodů stereotypního uvažování o černoších jako nositelích nízkého lidského kapitálu. Aplikace stereotypního uvažování a následný vznik rasové nerovnosti se nazývá „statistická diskriminace“ [Wawrosz, Heissler 2013: 37]. Zaměstnavatelé v této chvíli už neřeší dosaženou míru lidského kapitálu, ale vhodnost či

nevhodnost daného adepta na základě barvy kůže [Kaufman 2002: 550]. I přesto, že míra lidského kapitálu má být klíčová, je odsouvána na druhou kolej a je tak podporována statistická diskriminace, jelikož rasově znevýhodňovaný jedinec i přes vysoce rozvinutý lidský kapitál se dostává na hůře ohodnocené pracovní místo [Wawrosz, Heissler 2013: 37-38].

Důsledek diskriminace na znehodnocení lidského kapitálu u nebělochů se dle výsledků od Wilsona a Musicka (1997) neodráží pouze na poli trhu práce, ale na celkovém socioekonomickém statusu jedince. K takovému závěru dochází na základě studia dobrovolnické práce v neziskové organizaci. Pro práci v neziskové organizaci by měl být logicky vhodný každý kandidát, protože jde o činnost do které je investováno. Nicméně tomu tak není. Vhodnými adepty pro dobrovolnictví, jsou lidé s vysokým lidským kapitálem, sociálním postavením a dobrým zdravím. Ačkoliv i neběloši disponují všemi důležitými požadavky, jsou často automaticky odmítnuti z důvodu předsudků o této etnické skupině [Wilson, Musick 1997: 710].

Opět se zde ukazuje, že rozdílná míra lidského kapitálu ač se zdá být jasným vysvětlujícím důsledkem mzdové nerovnosti mezi bělochy a nebělochy, není tím zásadním faktorem. Lidský kapitál není schopen plně vysvětlit přetrvávající mzdové nerovnosti napříč etnickými skupinami, jelikož jsou silně ovlivněny diskriminací a stereotypním uvažováním [Grodsky, Pager 2001: 565].

4.2.2. Vliv lidského kapitálu v migraci

To, že lidé migrují za lépe placeným zaměstnáním, vzděláním a celkově lepšími životními podmínkami je všeobecně známo. Lidský kapitál sehrává ústřední roli při rozhodování jedinců, zda migrovat [Kanaiaupuni 2000: 1312]. Ať už je to touha lidí po získání a rozvoji svého lidského kapitálu nebo touha po uplatnění a zhodnocení již nabitého lidského kapitálu, zdá se být hnací silou vnitřní i vnější migrace [Menshikov 2011: 158].

Výsledky v rámci migrace na státní úrovni nasvědčují nestále zvyšující se koncentraci mladých lidí do větších a úspěšnějších metropolitních oblastí [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011: 778, Florida 2003: 6]. Florida (2003) vyzdvihuje vyšší potenciál rozvoje lidského kapitálu u mladých lidí, kteří k tomu využívají různorodějších a komplexnějších oblastí, jelikož takové oblasti dokážou lidský kapitál zhodnotit a ocenit v plné míře. Rozvoj lidského kapitálu vzděláním dle Floridy vyžaduje talent, který mladí lidé mají. Z toho důvodu opouští ekonomicky zaostalá a nezajímavá místa s oslabeným lidským kapitálem, kde by lidský kapitál byl akorát zatracen [Florida 2003: 6-7]. Ouředníček a spol. (2011) na tento fakt pohlížejí více z kritického hlediska dopadů slabnutí lidského kapitálu v menších a venkovských oblastech na úkor metropolí. [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011: 778]. Kriticky reagují na pojetí lidského kapitálu jako talentu od Floridy. Florida lidský kapitál měří pouze ukazatelem úrovně dosaženého vzdělání, což plně nevystihuje veškeré rysy lidského kapitálu a tak se talent nemusí vždy nutně vázat ke vzdělání. Lidé mohou mít talent ve svých osobních schopnostech. Je tedy nutné měřit lidský kapitál i jinými ukazateli, protože k rozvoji lidského kapitálu ve venkovských oblastech není důležité vzdělání, ale práce s lidmi, budování center a zapojování lidí do činnosti v rámci obcí [Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011: 780]. Odliv obyvatelstva s potenciálním vysokým lidským kapitálem do větších měst je zdrojem slábnoucího lidského kapitálu ve venkovských oblastech, ale neznamená to, že venkovské oblasti jsou plně nevzdělaných a netalentovaných lidí jako tvrdí Florida.

Problematika odlivu obyvatelstva je řešena i v rámci mezinárodní migrace. Zjištění z této oblasti zkoumaní opět potvrzují východisko o lidském kapitálu jako zdroji zvyšující ekonomické nevýhodnosti určitých zemí v důsledku oslabené koncentrace lidského kapitálu migrací, jelikož dosavadní výsledky naznačují nejvyšší podíl migrujících lidí s vysoce rozvinutým lidským kapitálem [Menshikov, Vanags, Volkova 2013: 231].

Vystudovali ve své rodné zemi, ale bohužel kvůli nevyhovující geografii a historii místa narození jsou nuceni odejít a zhodnotit nabytý lidský kapitál jinde. Odliv mozků je pro rodnou zemi značný problém a ztráta, protože migranti odchází i s lidským kapitálem. Profituje z něj cílová země a to úplně bez jakéhokoliv vynaloženého úsilí [Ornstein 2015: 144].

Kromě řešení otázky negativního dopadu odlivu obyvatel s vysokým lidským kapitálem v určitých lokalitách je dále řešena otázka zhodnocení či znehodnocení příchozího lidského kapitálu v cílové zemi. Zda dochází k zhodnocení nebo znehodnocení lidského kapitálu je v kontextu výsledků z analyzovaných publikací jasně podpořený předpoklad o znehodnocení míry lidského kapitálu. Ho a Alcorso (2004) diskutují výsledky výzkumu lidského kapitálu mezi migranty z oblasti Austrálie. Studie LSIA dochází k závěru, že pokud lidský kapitál je na vysoké úrovni, nedochází k žádnému znevýhodnění migrantů v cílové zemi. Migranti s vyšší úrovní vzdělání a znalostmi anglického jazyka splňují kritéria kvalifikovanosti, tudíž na trhu práce mají výhody a jejich situace je pozitivní [Ho, Alcorso 2004: 239-240]. Naopak migranti, jejichž míra lidského kapitálu je nižší, jsou soustřeďováni do hůře placených zaměstnání. Z čehož plyne, že trh práce je efektivně tříděn na základě úměrnosti lidského kapitálu a pracovní pozice [Tomaskovic-Devey 1993: 45] i v případě migrantů v cílové zemi. Ho a Alcorso ve výsledcích vznesli vysokou kritiku proti studii LSIA. Dle jejich názoru je studie nekompletní, nepracuje s důležitými faktory jako je pohlaví a původ migranta, které silně ovlivňují zhodnocení lidského kapitálu v cílové zemi. Často v důsledku pohlaví a původu i přes vysoký lidský kapitál migranta dochází ke klesající mobilitě a znehodnocení míry lidského kapitálu [Ho, Alcorso 2004: 251-253]. Stejně stanovisko podporují i Sanders a Nee (1996), kteří tvrdí, že v cílových zemích se migranti často setkávají s problémem zaměstnavatelů, kteří nechtějí a neumějí ocenit lidský kapitál migrantů, jelikož spíše preferují rodilé jedince [Sanders, Nee 1996: 232]. Z tohoto

důvodu migranti hledají možné alternativy pro uplatnění a zhodnocení svého lidského kapitálu.

Sanders a Nee (1996) ve své publikaci detailně rozebírají samostatně výdělečnou činnost dále jen SVČ migrantů v USA. Zjišťují zde vysoký výskyt založených firem migranty. Shledávají to jako důsledek neúspěšnosti na trhu práce. SVČ se tak jeví jako možná alternativa pro vztupnou mobilitu a zhodnocení nabytého lidského kapitálu. Z výsledků jejich studie vyplývají dva aspekty, které podporují migranty v SVČ. Za prvé je to vzdělání a znalost anglického jazyka. Vzdělání podporuje dovednosti a znalosti migrantů k uplatňování organizace a provozu podniku. Znalost jazyka umožňuje migrantům komunikovat se zákazníky a dodavateli. Za druhé zvyšující se mobilita v cílové zemi napomáhá k lepšímu třídnímu postavení i v původní zemi [Sanders, Nee 1996: 232]. Pozitivní účinek vysokého lidského kapitálu migrantů je v SVČ významný a napomáhá kompenzovat vylučování z trhu práce zaměstnavateli, ale ne ve všech případech. Ve výsledcích se ukazují rozdílné šance úspěšné SVČ mezi pohlavím. Ženy mají vyšší pravděpodobnost v podnikání, jen pokud mají vysokoškolské vzdělání, u mužů postačí vzdělání středoškolské [Tamtéž 1996: 242-243].

Další možné alternativní řešení neúspěchu na trhu práce Sanders a Nee (1987) rozpracovávají v druhém textu. Zaměřují se na funkci etnické enklávy v cílové zemi. Z výsledků je patrné, že pokud se migrant stane součástí etnické enklávy má v budoucnu vyšší šanci návratnosti investice do vzdělání. V enklávách se pohybují zkušení a vzdělaní lidé, kteří nově příchozím pomáhají začlenit se v cílové zemi. Enkláva také pozitivně působí na rozvoj lidského kapitálu. Lidé se zde vzájemně učí novému jazyku a základním dovednostem, což jim v budoucnu přináší výhody [Sanders, Nee 1987: 764-765]. S těmito závěry souhlasí i Zhou a Logan (1989). Autoři ve své publikaci využívají studie od Sanderse a Neeho (1987) jako jeden ze zdrojů teoretického uchopení svého výzkumu etnických enkláv a lidského kapitálu. Přicházejí s mnohem propracovanější studií,

zohledňující rozdílné účinky etnické enklávy na muže a ženu. Závěry ukazují, že ženy migrantky se koncentrují více do etnických enkláv než muži [Zhou, Logan 1989: 820]. Ženy jsou více opatrné a očekávají podporu a výhody, pokud budou součástí enklávy. Ale i v enklávách panuje stereotyp o ženách jako pečovatelkách a zaměstnání ženy je bráno jako druhořadé. Ženy jsou následně přiřazovány na hůře ohodnocená pracovní místa [Tamtéž 1989: 821]. Šance návratnosti investice do lidského kapitálu či rozvoje lidského kapitálu jsou stejně nízké jako v rodné zemi. Čímž docházíme ke stejnému závěru. V první řadě je lidský kapitál v důsledku panujících stereotypů mezi pohlavím znehodnocován a omezován. A v řadě druhé stává se zdrojem prohlubujících se sociálních nerovností.

4.2.3. Vliv sociálního a lidského kapitálu v sociálních nerovnostech

Další oblast výzkumu o vlivu lidského kapitálu v sociálních nerovnostech otevírá se svým textem Teachman, Paasch a Carver (1997). Řeší otázku předčasného ukončení školní docházky, čímž dochází k přerušení rozvoje lidského kapitálu. Text teoreticky uchopují na základě Colemanovy hypotézy o vlivu sociálního kapitálu na tvorbu lidského kapitálu u dětí prostřednictvím rodičů. Ve výsledcích docházejí k závěru, že sociální kapitál funguje jako tzv. filtr, skrze který, je lidský kapitál předáván a může efektivně snižovat nebo zvyšovat lidský kapitál, jehož děti uplatňují ve vzdělávacím systému [Teachman, Paasch, Carver 1997: 1355-57]. Lidský kapitál se v rámci vzdělávacího systému stává zdrojem vzdělanostních nerovností v důsledku sociálního kapitálu. Pokud jsou sociální vazby mezi rodiči a dětmi slabé dochází taktéž k slabé motivaci, která děti nepodporuje k rozvoji lidského kapitálu. Vzdělanostní nerovnosti, ale nejsou jediné, které vznikají oslabeným lidským kapitálem v důsledku sociálního kapitálu.

Dle nejnovější studie od Horáka a Horákové (2015) je lidský kapitál neoddelitelný od kapitálu sociálního, jelikož se oba kapitály navzájem ovlivňují. Je-li lidský kapitál oslabený, obvykle z důsledku nízkého vzdělání, jsou oslabeny i sociální vazby mezi jedincem a pracovním trhem [Horák, Horáková 2015: 452]. Jedinec se tak těžko dostává na pracovní trh a podléhá nezaměstnanosti. Následně nezískává žádné pracovní zkušenosti, které jsou cenné a podporují rozvoj lidského kapitálu. Dále nerozvíjí a neposiluje sociální vazby a sociální kapitál slábne. Zdrojem vznikající nezaměstnanosti je lidský kapitál, ale ve spojení se sociálním kapitálem.

4.2.4. Vliv státní politiky a vzdělávacího systému na rozvoj lidského kapitálu

Kromě samotných jedinců, kteří individuálně ovlivňují svou dosaženou míru lidského kapitálu je předmětem sociologického zkoumání i vliv státu na lidský kapitál populace. Změny ve státní politice dokážou dramaticky ovlivnit hodnotu a rozvoj lidského kapitálu, jelikož životní šance lidí jsou na tyto procesy velmi citlivé. Negativní dopady státní politiky na rozvoj lidského kapitálu dokládají výsledky od Zhou a spol. (1996). Ve svém výzkumu historické proměnlivosti hodnoty lidského kapitálu v rámci socialistického systému v Číně docházejí k závěru, že socialistický systém velmi rád reguloval a přetvářel vzdělávací systém pro své potřeby. Vysokoškolské vzdělání jedinců nebylo pro určité časové etapy žádáno. Stát následně limitoval absolventy vysokých škol a zneprůstupnil rozvoj lidského kapitálu mnoha lidem [Zhou, Tuma, Moen 1996: 763-764, 781].

K ovlivnění rozvoje lidského kapitálu státním a vzdělávacím systémem nedochází pouze v socialistických zemích. Vliv na lidský kapitál v jiných případech sice už není tak radikální jako v případě socialistického systému, ale je velmi významný. Dalším případem dopadu státu a vzdělávacího systému na lidský kapitál rozebírá Ornstein (2010). Zaměřuje se na komparaci výsledků mezinárodních srovnávacích testů

z matematiky a věd mezi americkými studenty a jejich protějšky z industrializovaných zemí. Výsledky komparace nasvědčují jasnému úbytku lidského kapitálu u amerických studentů za posledních 40 let. Důvodem dle Ornsteina je marginalizující vliv vzdělávacího systému a vládních programů, které nedokážou snížit sociální a ekonomické nerovnosti mezi studenty. Naopak nerovnosti podporují, protože vzdělávací systém spíše propaguje nejlepší a nejtalentovanější studenty. Ti méně úspěšní jsou odrazováni od vzdělání a rozvoje lidského kapitálu [Ornstein 2010: 425-426]. Lidský kapitál se na úkor státní politiky a vzdělávacího systému stává zdrojem přetrvávajících sociálních nerovností.

4.2.5. Lidský kapitál ve formě lidského zdraví

Poslední oblastí zkoumání v rámci analyzovaných textů je pojmání lidského zdraví jako formy lidského kapitálu. Jedná se o poměrně novou oblast zkoumání, které dosavadní bádání nevěnovalo zvýšenou pozornost i přesto, že zavedené teorie lidského kapitálu od Garyho S. Beckera a Theodora W. Schultze z minulosti na tento fakt poukazovaly. Jediným autorem ze souboru analyzovaných textů, který se o oblast zdraví jako formy lidského kapitálu zajímá, je Katherine Kenny (2015).

Důvodem čím dál více narůstajícího zájmu o zdraví světové populace v 21. století tkví v politikách států, které se začínají záměrně starat a snažit ovládat zdraví jedinců, jelikož dochází k uvědomění, že dobré zdraví přináší značné ekonomické výhody. Do zdraví je tak nutné investovat a co nejvíce ho maximalizovat, čímž vzniká myšlenka o zdraví jako formě lidského kapitálu. Státy tak vytváří různé nástroje k tomu, aby měly přehled o zdravotním stavu populace. Kenny se ve své publikaci konkrétně zajímá, o zavedené měřítko DALY (Disability – Adjusted Life Year), které následně kriticky hodnotí. Na samotné koncepci měřítka zdraví, neshledává nic špatného. Vzniklo za účelem zjištění důvodů úmrtnosti a nemocí lidí. S cílem napomoci k navrhování dokonalejších a modernějších zdravotních systémů k dosažení lepšího zdraví populace a

snížení vznikajících sociálních nerovností způsobených špatným zdravotním stavem jedinců [Kenny 2015: 11-12]. Autorka avšak po hlubším probádání koncepce měřítka DALY zjišťuje i postranní záměry politik států, ke kterým se staví kriticky. Tvrdí, že představou zdraví jako formy lidského kapitálu, do kterého je nutné investovat dochází k ekonomizaci lidského zdraví [Tamtéž 2015: 11-12]. Lidský život pojímaný ve formě lidského kapitálu představuje pro stát pouhý zdroj příjmů, který musí být během života co nejvíce maximalizován sebe investováním, zčehož následně těží ekonomika státu. V důsledku měřítka DALY, slouží jako nástroj k navyšování ekonomického blaha, nikoli jako nástroj k odstranění sociálních nerovností vznikajících špatným zdravotním stavem jedince. Kenny z tohoto důvodu dochází k závěru, že DALY měřítka je nástrojem biopolitické moci státu k ovládnutí zdraví populace [Tamtéž 2015: 22].

5. Závěr

V předložené práci jsem se zaměřila na integraci dosavadního využívání konceptu lidského kapitálu a poznatků z oblasti zkoumání lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi v sociologicky vědních publikacích. K uchopení dosavadního využívaného konceptu lidského kapitálu je důležité znát teoretická východiska zakladatelů teorie lidského kapitálu, jelikož dosavadní koncept se nijak zásadně neliší od konceptu zavedeného v minulosti. Teoretická část mé práce, která se převážně věnuje konceptu lidského kapitálu v pojetí Gary S. Beckera a Theodora W. Schultze se tak stává základnou pro uchopení konceptu lidského kapitálu v analyzovaných textech v empirické části. Hlubším rozbořením analyzovaných textů, ale vychází najevo, že autoři odkazují a pracují pouze s Beckerovou teorií lidského kapitálu.

Becker ve své teorii lidského kapitálu přikládá nejvyšší důležitost vzdělání a pracovním zkušenostem, které významně ovlivňují dosaženou míru lidského kapitálu [Becker 1993: 17, 30]. Autoři v analyzovaných textech pracují se stejným teoretickým východiskem, což se do značné míry jeví jako limitující. Lidský kapitál měřený dosaženým vzděláním a dosaženými pracovními zkušenostmi opomíjí další možné podoby lidského kapitálu. Využívání dosavadního konceptu lidského kapitálu tak není zcela kompletní, jelikož již aktuálnější publikace například od OECD poskytují rozšířenější pohled na lidský kapitál, který je ukrytý i v osobních schopnostech člověka jako například v motivaci, kreativitě a schopnosti učit se. I tyto osobní schopnosti člověka je důležité zvážit, jelikož se také podílejí při vzniku a prohlubování sociálních nerovností.

Na jednu stranu autoři nadále využívají lidský kapitál jako pouhý ukazatel vzdělání a pracovních zkušeností, kterým nedokážou plně vysvětlit přetrvávající sociální nerovnosti [Mouw, Kalleberg 2010: 405]. Na stranu druhou lidský kapitál ve výzkumu sociálních nerovností i přes své omezené využití poskytuje významné zjištění. Rozdílná míra lidského kapitálu v rámci analyzovaných publikací představuje empiricky

prokazatelný zdroj alespoň některých sociálních nerovností. Jedná se především o mzdové nerovnosti mezi kvalifikovaným a nekvalifikovaným jedincem. Vysvětlení přetrvávajících mzdových nerovností mezi mužem a ženou jakékoliv etnické příslušnosti či napříč migranty na základě lidského kapitálu, už není tak jednoznačné. Panující předsudky a stereotypy zastírají vliv dosažené míry lidského kapitálu, tudíž nelze mzdové nerovnosti mezi mužem a ženou vysvětlit mírou lidského kapitálu.

Ačkoliv i přes všechny možné přetrvávající nedostatky ve výzkumu lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi došlo k posunu. Z dosavadního vývoje, lze předpokládat, že 21. století bude svědkem přelomového přehodnocení využívaných zavedených teorií lidského kapitálu z minulosti v budoucích výzkumech lidského kapitálu a sociálních nerovností. V analyzovaných publikacích vydaných po roce 2000 tomu nasvědčuje čím dál častější kritické zhodnocení využívání zavedených teorií z minulosti. Budoucí výzkumy a studie lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi by měly pracovat s inovovanějším konceptem lidského kapitálu, ve kterém jsou zahrnuty i osobní predispozice člověka. Více propojovat lidský kapitál i s jinými druhy kapitálů, jelikož se vzájemně propojují a ovlivňují. A v neposlední řadě, více zvažovat důsledky dosažené rozdílné míry lidského kapitálu v rámci panujících stereotypů ve společnosti. Jednoduše řečeno, zájem sociologů by měl být směřován na otázky typu, v jakém důsledku se stává lidský kapitál zdrojem sociálních nerovností a do jaké míry je schopný vysvětlit přetrvávající sociální nerovnosti.

6. Seznam použité literatury

- Becker, Gary, S. *The Economics of Discrimination*. Chicago: The University of Chicago Press, 1971.
- Becker, Gary, S. *Human capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
- Becker, Gary, S. *Ekonomický způsob pohledu na život*. In: Jonáš, J. Oslava ekonomie: Přednášky laureate Nobelovy ceny za ekonomii. Praha: Academia, 1994.
- Becker, Gary, S. *Teorie preferencí*. Praha: Grada, 1997.
- Bourdieu, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- Bourdieu, P., Passeron, J. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: SAGE Publication Ltd, 1990.
- Čermáková, Marie. „Postavení žen na trhu práce“. In: Sociologický časopis. 33(4): 389-404, 1997.
- Davis, K., Moore, W. E. *Some Principles of Stratification*. In: American Sociological Review. Vol. 10 (2), 242-249, 1944.
- Feřtová, M., Temelová, J. *Prostorová specifika strukturální nezaměstnanosti na úrovni obcí v ČR*. In: Sociologický časopis. Vol. 47 (4), 681-715, 2011.
- Ganzeboom, H. B. G., Treiman, D. J., Ultee, W. C. *Comparative Intergenerational Stratification Research: Three Generations and Beyond*. In: Annual Review of Sociology. Vol. 17, 277-302, 1991.
- Kameníček, Jiří. *Lidský kapitál: bohatství, které dřímá v nás*. Praha: Karolinum, 2012.
- Katrňák, Tomáš. *Sociologie stratifikace a nerovnosti*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2011.

- Katrňák, Tomáš. *Odsouzení k manuální práci. Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Slon, 2004.
- Keeley, Brian. *Human Capital (How what you know shapes your life)*. Paris: OECD Insights, 2007.
- Keller, Jan. *Tři sociální světy: Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Slon, 2010.
- Koubek, Jan. *Několik poznámek k pojetí lidského kapitálu*. In: Sborník konference RELIK 2009. Praha: VŠE, 2009.
- Mareš, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.
- Mill, John, S. *Principles of Political Economy: With Some of Their Applications to Social Philosophy*. London: John W. Parker, West Strand, 1849.
- Mirowsky, J., Ross, C. E. *Education, Social Status, and Health*. New York: Aldine de Gruyter, 2003.
- OECD. *Measuring What People Know: Human Capital Accounting for the Knowledge Economy*. Paris: OECD, 1996.
- OECD. *Human Capital Investment: An International Comparison*. Paris: OECD, 1998.
- OECD. *The Well-Being of Nations: the Role of Human and Social Capital*. Paris: OECD, 2001.
- Pechholdová, Markéta. *Zdraví jako lidský kapitál*. In: Sborník konference RELIK 2011. Praha: VŠE, 2011.
- Pfeiferová, Štěpánka. *Matky samoživitelky na trhu práce*. In: Dudová, Radka, (ed.). *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008.

- Schultz, Theodore, W. *Investment in Human Capital*. In: The American Economic Review. Vol. 51 (1), 1-17, 1961.
- Schultz, Theodore, W. *Investing in People: The Economics of Population Quality*. London: University of Carolina Press, 1981.
- Smith, Adam. *An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations (unabridged edition)*. New York: Cosimo Classics, 2011.
- Treiman, D. J., Ganzeboom, H. B. G. *The Fourth Generation of Comparative Stratification Research*. In: Quah, S. R., Sales, A. *The International Handbook of Sociology*. London: SAGE Publications Ltd, 2000.
- Tumin, Melvin, M. *Some Principles of Stratification: A Critical Analysis*. In: American Sociological Review. Vol. 18 (4), 387-394, 1953.
- Veselý, Arnošt. *Teorie mnohočetných forem kapitálů*. Praha: FSV UK, 2006.

Zdroje empirické části

- Beggs, John, J. *The Institutional Environment: Implications for Race and Gender Inequality in the U.S. Labor Market*. In: American Sociological Review, Vol. 60 (4): 612-633, 1995.
- Budig, M., Hodges, M. J. *Differences in Disadvantage: Variation in the Motherhood Penalty across White Women's Earnings Distribution*. In: American Sociological Review, Vol. 75 (5): 705-728, 2010.
- Čermáková, Marie. „Postavení žen na trhu práce“. In: Sociologický časopis, 33(4): 389-404, 1997.
- Florida, R. *Cities and the Creative Class*. In: City and Community, Vol. 2: 3-19, 2003.
- Formánková, Lenka. *Ideály péče v kontextu nových sociálních rizik*. In: Sociální studia, Vol. 1: 69-92, 2010.

- Grodsky, E., Pager, D. *The Structure of Disadvantage: Individual Determinants of the Black-White Wage Gap*. In: *American Sociological Review*, Vol. 66 (4): 542-567, 2001.
- Harris, K. M. *Life after Welfare: Women, Work, and Repeat Dependency*. In: *American Sociological Review*, Vol. 61 (3): 407-426, 1996.
- Hašková, Hana. *Postoje české vysokoškolsky vzdělané populace k pozici žen na trhu práce*. In: *Sociologický časopis*, Vol. 36 (4): 441-457, 2000.
- Ho, Ch., Alcorso, C. *Migrants and Employment. Challenging the Success Story*. In: *Journal of Sociology*, Vol. 40 (3): 237-259, 2004.
- Horák, P., Horáková, M. *Zjišťování situace osob znevýhodněných na trhu práce prostřednictvím konceptu zaměstnatelnosti*. In: *Sociológia*, Vol. 47 (5): 451-473, 2015.
- Kanaipaupuni, Shawn, M. *Reframing the Migration Question: An Analysis of Men, Women and Gender in Mexico*. In: *Social Forces*, Vol. 78 (4): 1311-1347, 2000.
- Kaufman, R. L. *Assessing Alternative Perspectives on Race and Sex Employment Segregation*. In: *American Sociological Review*, Vol. 67 (4): 547-572, 2002.
- Kay, F. M., Hagan, J. *Raising the Bar: The Gender Stratification of Law-Firm Capital*. In: *American Sociological Review*, Vol. 63 (5): 728-743, 1998.
- Keeny, Katherine, E. *The Biopolitics of Global Health: Life and Death in Neoliberal Time*. In: *Journal of Sociology*, Vol. 51 (1): 9-27, 2015.
- Killewald, Alexandra. *A Reconsideration of the Fatherhood Premium: Marriage, Coresidence, Biology and Fathers' Wages*. In: *American Sociological Review*, Vol. 78 (1): 96-116, 2012.

- McCall, Leslie. *Gender and the New Inequality: Explaining the College/ Non-College Wage Gap*. In: *American Sociological Review*, Vol. 65 (2): 234-255, 2000.
- Menshikov, Vladimir. *Human Capital in the Structure of Total Capital of a Personality: Sociological Aspect*. In: *Filosofija Sociologija*, Vol. 22 (2): 149-160, 2011.
- Menshikov, V., Vanags, E., Volkova, O. *Sociological Interpretations of Data on the Aggregate Capital of Regional Population (Work Experience Abroad, Relation to Labour Migration, Factors of Life Success)*. In: *Filosofija Sociologija*, Vol. 24 (4): 226-236, 2013.
- Mouw, T., Kalleberg, A. L. *Occupations and the Structure of Wage Inequality in the United States, 1980s to 2000s*. In: *American Sociological Review*, Vol. 75 (3): 402-431, 2010.
- Mueller, Ch. W., Kuruvilla, S., Iverson, R. D. *Swedish Professionals and Gender Inequalities*. In: *Social Forces*, Vol. 73 (2): 555-573, 1994.
- Ornstein, Allan, C. *Achievement Gaps in Education*. In: *Society*, Vol. 47: 424-429, 2010.
- Ornstein, Allan, C. *The Search for Talent*. In: *Society*, Vol. 52: 142-149, 2015.
- Ouředníček, M., Špačková, P., Feřtová, M. *Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky*. In: *Sociologický časopis*, Vol. 47 (4): 777-803, 2011.
- Sakamoto, Arthur. *Labor Market Structure, Human Capital, and Earnings Inequality in Metropolitan Areas*. In: *Social Forces*, Vol. 67 (1): 86-107, 1988.
- Sanders, M. J., Nee, V. *Limits of Ethnic Solidarity in the Enclave Economy*. In: *American Sociological Review*, Vol. 52 (6): 745-773, 1987.

- Sanders, M. J., Nee, V. *Immigrant Self-Employment: The Family as Social Capital and the Value of Human Capital*. In: *American Sociological Review*, Vol. 61 (2): 231-249, 1996.
- Teachman, J. D., Paasch, K., Carver, K. *Social Capital and the Generation of Human Capital*. In: *Social Forces*, Vol. 75 (4): 1343-1359, 1997.
- Tomaskovic-Devey, Donald. *The Gender and Race Composition of Jobs and the Male/Female, White/Black Pay gaps*. In: *Social Forces*, Vol. 72 (1): 45-76, 1993.
- Valentová, Marie. *Balancování rodinného života a pracovní kariéry v kontextu analýzy pozice žen na trhu práce*. In: *Sociální studia*, Vol. 1: 49-73, 2004.
- Wawrosz, P., Heissler, H. *Vybrané bariéry investic do lidského kapitálu*. In: *Naše společnost*, 2013.
- Zhou, M., Logan, J. R. *Returns on Human Capital in Ethnic Enclaves: New York City's Chinatown*. In: *American Sociological Review*, Vol. 54 (5): 809-820, 1989.
- Zhou, X., Tuma, N. B., Moen, P. *Stratification Dynamics under State Socialism: The Case of Urban China 1949-1993*. In: *Social Forces*, Vol. 74 (3): 759-796, 1996.

7. Resumé

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zrealizování přehledové studie, která zjišťuje integraci dosavadního využívání konceptu lidského kapitálu a poznatků z oblasti zkoumání lidského kapitálu v souvislosti se sociálními nerovnostmi. Přehledová studie vychází z publikací vydaných od roku 1980 až do roku 2016. Vybrané publikace pocházejí ze sociálně vědních databází jak z českého, tak zahraničního prostředí. Následující analýza vybraných publikací se zaměřuje na teoretické uchopení lidského kapitálu, použité metody sběru a analýzy dat, tematické oblasti zkoumání a dosažené poznatky vlivu lidského kapitálu v rámci sociálních nerovností. Výsledná analýza publikací poukazuje na dosavadní využívání konceptu lidského kapitálu zavedeného z minulosti od Garyho. S. Beckera, který pro rozvoj lidského kapitálu přikládá nejvyšší důležitost vzdělání a pracovním zkušenostem. Autoři se nesnaží zavedený koncept lidského kapitálu z minulosti nijak inovovat a rozšiřovat, což se jeví značně limitující pro výzkum sociálních nerovností. Výsledky výzkumů často docházejí k závěrům, že lidský kapitál měřený dosaženou úrovní vzdělání a pracovních zkušeností, není schopný plně vysvětlit přetrvávající sociální nerovnosti, což otevírá nové možnosti pro další výzkum. Lidský kapitál by měl být v budoucích výzkumech uchopován v širším pojetí, který bere v úvahu i osobní predispozice jedinců pro rozvoj lidského kapitálu. V neposlední řadě, by se měly výzkumy zaměřit více na samotné faktory, které do značné míry ovlivňují rozvoj lidského kapitálu.

Resumé

The main objective of this work was realized overview study, which investigates the integration of the existing use of the concept of human capital and knowledge in the field of exploration of human capital in relation to social inequalities. This overview study is based on the publications issued from 1980 to 2016. Selected publications

come from social science databases from both Czech and foreign surrounding. The following analysis of selected publications focuses on theoretical grasp of human capital, methods of collecting and analyzing data, examining the thematic areas and the acquired knowledge about influence of human capital in the context of social inequalities. The resulting analysis of publications highlights the current use of the concept of human capital introduced in the past from Gary. S. Becker, who for the development of human capital attaches the highest importance to education and work experience. The authors are not trying to introduced the concept of human capital in the past to innovate and expand, which seems very limited in research on social inequalities. The results of research often concludes that human capital measurement of educational attainment and work experience, is not able to fully explain the persistence of social inequality, which opens new possibilities for further research. Human capital should be in future research grasping in the broader concept that takes into account the personal predisposition for the development of human capital. Finally, research should focus more on the actual factors that greatly influence the development of human capital.